

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Pokusy v koncentračních táborech
za 2. světové války**

Michaela Mikešová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program: Historické vědy

Studijní obor: Obecné dějiny

Bakalářská práce

Pokusy v koncentračních táborech

za 2. světové války

Michaela Mikešová

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, březen 2012

.....

Děkuji PhDr. Romanu Kodetovi, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky a vedení práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
1.1	Cíle a struktura práce	1
1.2	Rozbor literatury a pramenů	2
2	OBDOBÍ 1933–1941	5
3	DACHAU	8
3.1	Pokusy simulující pobyt ve velkých výškách	8
3.2	Pokusy s podchlazováním	13
3.3	Polygal a konec dr. Raschera	16
3.4	Pokusy s pitím mořské vody	18
3.5	Malarická stanice	20
4	RAVENSBRÜCK	23
4.1	Pokusy se sulfonamidy	23
4.2	Ortopedické pokusy	27
5	OSVĚTIM	30
5.1	Sterilizace	30
5.1.1	Sterilizace rentgenem.....	30
5.1.2	Claubergův blok č. 10.....	33
5.2	Dr. Josef Mengele	35
5.2.1	Mengeleho pokusy	37
6	OSTATNÍ EXPERIMENTY	40

7 ZÁVĚŘ	41
8 BIBLIOGRAFIE	44
8.1 Vydané prameny	44
8.2 Literatura	44
8.3 Články	45
9 RESUMÉ	47

1 ÚVOD

Pokusy v koncentračních táborech nacistického Německa za druhé světové války se staly jedním z nejhrůznějších počinů lidstva během 20. století. Přesto se na tuto problematiku v dnešní době zapomíná, díky mnohem atraktivnějším a zajímavějším tématům této tragické doby, a z tohoto důvodu je ji nutné oživovat a připomínat. Nevědomost o experimentech mezi laickou veřejností, které se ve spojitosti s pokusy především vybaví koncentrační tábor Osvětim či jméno nejznámějšího nacistického doktora, přezdíváného Anděl smrti, Josefa Mengeleho, byla hlavním důvodem, proč jsem si zvolila toto téma ke zpracování.

1.1 Cíle a struktura práce

Základním cílem bakalářské práce je podat komplexní pohled na experimenty, které byly vykonávány na lidech v koncentračních táborech za druhé světové války, což zahrnuje objasnění hlavních příčin a důvodů, jež vedly k jejich uskutečnění, dále nastínění jejich průběhů a výsledků, jež přinesly. Pozornost se zaměřuje pouze na tři koncentrační tábory, ve kterých probíhala převážná většina experimentů, přestože se experimentovalo i na mnohých jiných místech. Konkrétně se jedná o koncentrační tábory Dachau a Ravensbrück, které byly vybudovány na území Německa, a koncentrační tábor Osvětim ležící v Polsku. V souvislosti s experimenty se pozornost soustřeďuje na hlavní protagonisty těchto zločinů, kterými byli například doktoři Josef Mengele, Carl Clauberg či Horst Schumann. Předmětem zájmu byl i jejich osud ke konci či po skončení války.

Bakalářská práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol, které jsou pro větší přehlednost děleny do dalších tematických podkapitol. První oddíl se věnuje období let 1933–1941 a zabývá se nástupem nacionálních socialistů k moci, postupným omezováním práv skrze zákony, které nelimitovaly jen Židy, ale také duševně a tělesně nemocné, alkoholiky či komunisty, a politikou přímého medicínského zabíjení známého pod termínem eutanazie.

Následující tři části jsou věnovány jednotlivým koncentračním táborům, v jejichž úvodu jsou obsaženy základní informace o samotných zařízeních. V prvním táboře – Dachau – probíhala celá řada experimentů, práce se však zabývá především těmi, na kterých se podílela osoba doktora Raschera – to znamená na pokusy simulující pobyt ve velkých výškách, na které navázaly pokusy s podchlazováním, a s polygalem. Kromě Rascherových experimentů v Dachau probíhal výzkum s pitím mořské vody, který vedl doktor Wilhelm Beiglböck, a rozsáhlý výzkum vedený doktorem Clausem Schillingem pro získání očkování proti malárii.

Kapitola Ravensbrück se zabývá pouze dvěma pokusnými řadami – pokusy se sulfonamidy, které byly zahájeny bezprostředně po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, a ortopedickými pokusy, které byly uskutečňovány na ženách. Následující část o Osvětimi je rozdělena do dvou bloků, z nichž první pojednává o sterilizaci a druhý o činnosti doktora Josefa Mengeleho. U sterilizace je nutné rozlišovat program vedený doktorem Horstem Schumannem, který jako sterilizační metodou používal rentgen, a doktorem Carlem Claubergem, který sterilizoval pomocí vstříkování cizorodých látek do děloh žen. V poslední části práce jsou stručně nastíněny ostatní pokusy, které probíhaly v dalších koncentračních táborech.

1.2 Rozbor literatury a pramenů

K tématu pokusů v koncentračních táborech za 2. světové války existuje mnoho odborných publikací, ale rovněž i vydaných pramenů, a proto je nutné s některými pracemi zacházet velmi opatrně. Problematice experimentů se věnují především autoři zahraničního původu a z tohoto důvodu byla ke zpracování práce využita především jejich cizojazyčná díla, především v angličtině či němčině, nebo překlady jejich publikací. Z českého prostředí zpracovává tuto tematiku obšírněji Stanislav Zámečník.

Přes množství publikací lze v některých z nich najít určité rozpory, které se například týkaly rozdílnosti trvání experimentů či počtu jejich

obětí. V tomto případě bylo nutné provést analýzu dostupné literatury a z jejího obsahu vyvodit správné informace.

Jedním ze stěžejních pramenů se pro zpracování této bakalářské práce stala kniha *Lékaři a nacismus* od Hanse-Henninga Scharsacha. Autor při jejím psaní vycházel předně ze studií řady dalších autorů, ale rovněž se opíral o dochované prameny, kterými byly deníky, lékařská dokumentace o experimentech, korespondence vedená mezi hlavními představiteli pokusů či výpovědi svědků před Norimberským procesem. Dále se osobně setkal s přímými účastníky těchto událostí, kteří mu podali svá svědectví. Jeho dílo se zabývá lékařskou vědou a snaží se nastínit její vývoj od nástupu Hitlera k moci, přes útlak Židů v Německu, vznik středisek pro eutanazii a koncentračních táborů, experimenty až po Norimberský proces.

Významným zdrojem této práce byly publikace již výše zmiňovaného Stanislava Zámečnicka – *To bylo Dachau* a nedávno vydaný titul *Za hranicí lidskosti* s podtitulem *Lékařské experimenty a otrocká práce v koncentračních táborech*. První dílo se zaměřuje pouze na koncentrační tábor Dachau a je velmi přínosné pro získání obrazu o pokusech v tomto zařízení. Jeho druhá kniha je rozdělena na dvě části, jak vyplývá i z podtitulu. Pro tuto práci byla důležitá první část, která pomohla nastínit komplexní pohled na experimenty.

Kniha *Ďáblovi doktoři: Zpráva o hrůzných nacistických experimentech na lidech* sestavená Vivien Spitzovou, která působila jako zapisovatelka výpovědí při Norimberském procesu s lékaři, se stala pro tuto práci nepostradatelnou, protože dílo obsahuje zkrácené výpovědi svědků, ale i obviněných. Předložené dokumenty z Norimberského procesu, například korespondence, či výpovědi svědků rovněž reflektuje dílo *Medizin ohne Menschlichkeit: Dokumente des Nürnberger Ärzteprozesses* okomentované Alexanderem Mitscherlichem a Fredem Mielkem.

Tématem pokusů v Osvětimi se kromě Zámečníka a Scharsacha zabývá Robert Jay Lifton v díle *Nacističtí lékaři: medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, v níž je jedna část knihy věnována Osvětimi, nebo Betty Trucková v knize *Lékaři hanby: pravda o lidských morčatech v Osvětimi*. Za velmi zdařilou shledávám monografii *Mengele: Anděl smrti* od Gerarda Posnera, která nabízí ucelený pohled na život doktora Mengeleho. O jeho činnosti v táboře nám nejen skrze výpovědi podává informace dílo *Children of the Flames: Dr. Josef Mengele und the Untold Story of the Twins of Auschwitz*, jehož autory jsou Lucette M. Lagnado a Sheila C. Dekel.

2 OBDOBÍ 1933–1941

Nacionální socialisté se k moci dostali postupným procesem, jehož vyvrcholením se stalo: jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem 30. ledna 1933, volby do říšského sněmu 5. března 1933, přijetí zmocňovacích zákonů 23. března 1933 a jmenování Hitlera hlavou státu 2. srpna 1934.¹ Již při svém nástupu k moci měl Hitler cestu k rasistické selekci připravenou a to díky lékařské vědě. Nacistům stačilo pouze realizovat to, co vymysleli první badatelé v oblasti dědičnosti a rasové hygieny: Darwinovu evoluční teorii přirozeného výběru, kdy se v přírodě prosadí jen lépe přizpůsobený živočich, přenesli sociální darwinisté na lidskou společnost, ve které v boji o existenci přežije ten nejsilnější. Nacionální socialisté tento model uplatnili na konkurenční boj jednotlivých ras. Dále se inspirovali Francisem Galtonem, jež formuloval teorii dědičnosti, kterou nazýval eugenikou, a odvodil z ní teze o zlepšení lidské rasy. V Německu se namísto pojmu eugenika začal užívat termín rasová hygiena.²

Po nástupu Hitlera k moci byl již 22. června 1933 podán návrh ministrem vnitra Wilhelmem Frickem na první sterilizační zákon, který vstoupil v platnost o tři týdny později.³ Ze zákona se museli nechat chirurgicky sterilizovat lidé slabomyslní, schizofrenici, lidé trpící maniodepresivní psychózou, epilepsií, Huntigtonovou chorobou, vrozenou slepotou, vrozenou hluchotou a vážnými tělesnými deformacemi.⁴ O nutnosti sterilizace jedince rozhodovaly speciální zdravotní soudy dědičnosti a všichni lékaři měli povinnost hlásit osoby spadající do shora uvedených kategorií.⁵

Po zavedení sterilizačního zákona se pozornost soustředila na eliminaci Židů a levicově orientovaných. Dne 7. dubna 1933 byl přijat

¹ ZÁMEČNÍK, Stanislav, *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 11.

² SCHARSACH, Hans-Henning, *Lékaři a nacismus*, Praha 2001, s. 25.

³ LIFTON, Robert Jay, *Nacističtí lékaři, Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, s. 46.

⁴ TIEFENBRUN, Jonathan, *Doctors and War Crimes: Understanding Genocide*, in: 3 Hofstra L. & Pol'y Symp., Vol. 3, No. 125 (1999), s. 130.

⁵ LIFTON, s. 46.

Zákon o obnovení kariérního úřednictva, který poslal všechny neárijské státní zaměstnance na nucený odpočinek. Kromě Židů diskriminoval tento zákon i sociální demokraty a komunisty.⁶ Po sérii dalších omezujících zákonů byly 15. září 1935 vyhlášeny Norimberské zákony, které zakazovaly sňatky a sexuální styky mezi Židy a árijci.⁷ Omezení židovské menšiny v Německu vyvrcholilo 25. července 1938, kdy byl vydán Zákon o státním občanství, kterým všichni židovští lékaři přišli o povolení vykonávat praxi. Tímto krokem bylo zdravotnictví „očišťeno“ od Židů.⁸

Ještě před vznikem prvních koncentračních táborů přistoupili nacisté k politice přímého medicínského zabíjení, neboli zabíjení organizovaného prostřednictvím medicínských zařízení, které bylo založené na lékařských rozhodnutích a prováděné lékaři a zdravotnickým personálem. Tento proces je označován jako program eutanazie. Přímé zabíjení ospravedlňovali nacisté zjednodušujícím pojetím života nehodného k žití. Nejprve se přistupovalo ke sterilizaci, následně k zabíjení dětí v nemocnicích a poté dospělých, většinou svážených z psychiatrických ústavů do speciálních center.⁹ Program eutanazie začal oficiálně počátkem roku 1939, ačkoliv již běžel dávno předtím. Synonymem tohoto programu se stalo označení T4, podle vily v Tiergartenstrasse 4, ve které bylo řídicí centrum eutanazie.¹⁰

Na počátku roku 1940 došlo k pokusu v Brandenburgu nad Havolou, který se týkal srovnání metod likvidace pomocí smrtících injekcí s usmrcením oxidem uhelnatým. Zabíjení pomocí injekcí nemělo takový účinek jako v první plynové komoře. Pacienti byli zavedeni do sprch, kde se usadili na lavičkách. Ventilátor následně začal odsávat vzduch a z domnělých vodovodních kohoutků zároveň proudil plyn. Tento pokus měl za následek, že padlo rozhodnutí, kterým se začala budovat

⁶ SCHARSACH, s. 41.

⁷ LIFTON, s. 47.

⁸ SCHARSACH, s. 45.

⁹ LIFTON, s. 41.

¹⁰ SCHARSACH, s. 68–69.

zplynovací zařízení včetně krematorií, kde docházelo k usmrcování života „nehodných“.¹¹

Před pokusy v koncentračních táborech již probíhaly experimenty ve střediscích eutanazie, kde se využívalo dětí jako živých pokusných objektů k výzkumným účelům. Dětem byla například prováděna pneumoencefalografie,¹² dále se na nich testovala spolehlivost preventivního očkování proti tuberkulóze či jim byly odebírány mozky k výzkumu epilepsie.¹³

Proti programu eutanazie se vytvořil odpor veřejnosti a psychiatrů, ale nejdůležitější byl odpor církve. V důsledku tlaku nakonec Hitler dal ústní pokyn koncem srpna 1941 k zastavení akce T4. Přestože byl program pozastaven, docházelo k dalšímu usmrcování, které ale bylo vedeno lékaři na vlastní pěst. Toto období je označováno jako divoká eutanazie a trvalo do konce války.¹⁴ Projekt eutanazie se posléze rozšířil na vězně koncentračních a vyhlazovacích táborů, aby se v konečném stádiu přeměnil v systém masového vyvražďování v těchto zařízeních.¹⁵

¹¹ SCHARSACH, s. 113–114.

¹² Bolestivá a občas smrtelná diagnostická metoda, při níž se vhání do systému mozkových komor vzduch, aby je mohl zachytit rentgenový snímek.

¹³ SCHARSACH, s. 88–91.

¹⁴ LIFTON, s. 106–124.

¹⁵ Tamtéž, s. 41.

3 DACHAU

Dne 22. března 1933 byl uveden do provozu koncentrační tábor Dachau, který měl sloužit jako vězení pro komunistické, odborářské a sociálnědemokratické funkcionáře. Tábor byl vzdálen tři kilometry od stejnojmenného městečka Dachau a ležel v místech, kde stála bývalá muniční továrna. Tento koncentrační tábor nebyl prvním táborem v Německu. Již před ním byly zřízeny tábory Nohra, Lugau, Plaue, Hohnstein, Königstein-Heuberg nebo Oranienburg, které byly zpočátku považovány za dočasná provizoria. Tábor Dachau se od nich lišil tím, že byl zřízen jako trvalé zařízení bavorské země. To se změnilo 1. dubna 1933, kdy byl tábor předán do rukou říšského vůdce SS Heinricha Himmlera.¹⁶

Tento koncentrační tábor se stal důležitým výzkumným centrem Třetí říše. V Dachau proběhlo mnoho experimentů, ale pozornost bude věnována především pokusům, za kterými stála Luftwaffe, SS či Kriegsmarine¹⁷ (podchlazovací a výškové experimenty, pokusy s pitím mořské vody) a na kterých se podílel dr. Sigmund Rascher. Dalším významným tématem je otázka malarické stanice dr. Clause Schillinga, která by neměla být opomenuta kvůli velkému množství experimentů.

3.1 Pokusy simulující pobyt ve velkých výškách

Hlavní osobností podílející se na experimentech simulujících pobyt ve velkých výškách v koncentračním táboře Dachau byl dr. Sigmund Rascher. Svá lékařská studia zahájil roku 1930 na Mnichovské univerzitě, a přestože kvůli podezření ze sympatií ke komunismu byl dočasně vyloučen,¹⁸ studium ukončil promocí roku 1936.¹⁹ V témže roce nastoupil

¹⁶ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 17–19.

¹⁷ Luftwaffe je název německého válečného letectva v letech 1935–1945, které bylo založeno Hermannem Göringem. SS (Schutzstaffel neboli Ochranné oddíly) bylo ozbrojenou organizací NSDAP vytvořenou v roce 1925, v jejímž čele stál Heinrich Himmler. Kriegsmarine bylo německé válečné námořnictvo v letech 1935–1945.

¹⁸ BERGER, Robert I., *Nazi Science: The Dachau Hypothermia Experiments*, in: *The New England Journal of Medicine*, Vol. 322, No. 20 (May, 1990), s. 1438.

¹⁹ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 218.

do nacistické strany a jednotek SA²⁰. Rascherovou přítelkyní byla Nina Diehlová, která byla o 15 let starší než on. Diehlová byla v mládí sekretářskou Himmlera a Rascher přes ni získal přímý přístup k Himmlerovi.²¹ První setkání obou mužů se uskutečnilo 23. dubna 1939, při kterém si říšský vůdce SS mladého lékaře oblíbil. Díky této schůzce byl Rascher dne 1. května 1939 přijat do Ahnenerbe²² a z nařízení Himmlera mu byl přidělen jeho první výzkumný úkol, jenž se týkal včasného zjištění diagnózy rakoviny. V srpnu poté vstoupil do Luftwaffe jako štábní lékař zálohy ve škole protiletadlového dělostřelectva.²³

Záminkou pro uskutečnění výškových experimentů se stal německý válečný průmysl, který chtěl konkurovat britským stíhacím letounům tím, že by vyvinul tryskové stíhačky schopné dosáhnout výšky až 18 kilometrů.²⁴ O problémech, které mohly postihnout letce v těchto výškách, se jednalo na doškolovacím kurzu v Mnichově, kterého se také mimo jiných zúčastnil dr. Rascher. Na konferenci se probírala řada otázek, například za jakých podmínek by byl člověk ve velkých výškách schopen pracovat či jaké by byly jeho možnosti záchrany při dekompresi a při seskoku padákem. Nakonec bylo konstatováno, že bez pokusů na lidech nelze nic s jistotou ověřit. Rascher viděl svou příležitost a dobrovolně se nabídl, že požádá Himmlera o „lidský materiál“.²⁵

V dopise z 15. května 1941 Rascher informoval Himmlera o kurzu v Mnichově a o otázce výškového výzkumu. Zároveň ho požádal, zda by nemohl poskytnout dva nebo tři zločince k těmto pokusům, s dodatkem, že by bádání probíhalo za jeho součinnosti. Na jeho dopis odpověděl

²⁰ SA (Sturmabteilung neboli Úderné oddíly) byla organizací vzniklou na počátku 20. let 20. století v Německu, která přináležela nacistické straně (NSDAP). U jejího zrodu stáli Ernst Röhm a Hermann Göring.

²¹ BERGER, s. 1438–1439.

²² Ahnenerbe, neboli Dědictví předků, bylo výzkumným ústavem SS, které mělo studovat duchovní kultury dávných předků. Instituce byla založena 1. července 1935 Heinrichem Himmlerem, Richardem Waltherem Darréem a Hermanem Wirthem.

²³ ZÁMEČNÍK, Stanislav, *Za hranicí lidskosti, Lékařské experimenty a otrocká práce v nacistických koncentračních táborech*, Praha 2010, s. 15.

²⁴ SCHARSACH, s. 145.

²⁵ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 221.

Himmlerův osobní tajemník dr. Rudolf Brandt, protože Himmler byl v té době na cestě do Osla, s tím, že požadovaní vězni budou přiděleni.²⁶

Po schválení Rascherova požadavku došlo k jednání mezi Luftwaffe a SS. Bylo dohodnuto, že Himmler poskytne potřebné množství vězňů a že pokusy budou uskutečněny v koncentračním táboře Dachau v režii SS. Na druhé straně Luftwaffe měla dodat pojízdnou podtlakovou komoru a zkušeného vědeckého pracovníka doktora Hanse Wolfganga Romberga, k němuž byl přidělen Rascher. Pojízdná podtlaková komora, která byla umístěna mezi bloky č. 3 a č. 5, vypadala jako maringotka a skládala se ze tří částí: z obslužné místnosti, ze které bylo možné pokus pozorovat a ovládat, z velké podtlakové místnosti určené k pokusům na skupině osob a z místnosti pro jednu pokusnou osobu.²⁷ Experimenty probíhaly od února do května 1942 a kromě Raschera a Romberga se na výzkumu podílel dr. Siegfried Ruff, ředitel Ústavu letecké medicíny Německého leteckého institutu v Berlíně.²⁸

V rámci výškových pokusů se pracovalo se dvěma výzkumnými programy. První oficiální program byl vypracovaný německým letectvem a spolupracoval na něm Romberg s Rascherem. Cílem bylo zkoumat podmínky letu až do výšky 21 kilometrů, konkrétně do jaké výšky postačuje přívod kyslíku bez přetlakové komory či jak se chová organismus při dekompresi a při seskoku padákem.²⁹ Při procesu s lékaři v Norimberku³⁰ obžalovaný Romberg vypověděl, že byly provedeny čtyři typy pokusů: pomalý sestup bez kyslíku, pomalý sestup s kyslíkem, pád bez kyslíku a pád s kyslíkem. V případě prvních dvou se simuloval

²⁶ MITSCHERLICH, Alexander, MIELKE, Fred, *Medizin ohne Menschlichkeit, Dokumente des Nürnberger Ärzteprozesses*, Frankfurt am Main 1997, s. 28–29.

²⁷ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 51.

²⁸ BASTIAN, Till, *Furchtbare Ärzte, Medizinische Verbrechen im Dritten Reich*, Mnichov 1996, s. 75.

²⁹ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 222.

³⁰ Norimberský proces byl soudní proces vedený proti vojenským, politickým a ekonomickým představitelům nacistického Německa. Hlavní proces byl svolán 20. listopadu 1945 a trval do 1. října 1946. Na hlavní proces navazovalo dvanáct navzájem oddělených soudních líčení označovaných jako následné procesy, které začaly 25. října 1946 a pokračovaly až do vynesení posledního rozsudku v dubnu 1949. První následný proces byl soudem s lékaři, při kterém bylo obviněno 20 nacistických lékařů a 3 představitelé nacistické administrativy. Tento proces začal 25. října 1946 a skončil 20. srpna 1947 vynesením rozsudku.

seskok padákem a u druhých dvou volný pád předcházející otevření padáku.³¹ Vězni byli při pokusech v podtlakové komoře zavěšeni do strojů od padáků a změnami tlaku měly být simulovány podmínky velkých výšek.³²

Celkem bylo provedeno zhruba 200 až 300 pokusů na deseti až patnácti věznicích, při kterých nedošlo k žádnému úmrtí či k trvalému poškození zdraví v důsledku nedostatku kyslíku. O průběhu každého experimentu byla vedena podrobná dokumentace, dokonce byl natočen záznam na filmový pás. Závěrečná zpráva byla vypracována Ruffem, Rascherem a Rombergem a obsahovala popis jednotlivých pokusů, jejich rozborů a souhrn hlavních závěrů. Získané výsledky informovaly o možnostech přežití pilota, ať katapultovaného ze stroje či seskočivšího padákem, ve výškách od jedenácti do jednadvaceti kilometrů. Důležitou roli hrálo použití kyslíkového přístroje, který zvyšoval šance na přežití z vyšších výšek.³³

Druhý neoficiální program, označovaný jako terminální, byl vedený Rascherem za nepřítomnosti Romberga. a jeho výsledky byly určeny jen do rukou Himmlera. Při tomto výzkumu byli použiti vězni z řad Rusů, Poláků a Židů, kteří byli cíleně zabíjeni kvůli dalšímu získání statistických údajů.³⁴ Během tří měsíců provozu podtlakové komory, kdy Rascher vedl svůj terminální výzkum, využil k pokusům asi mezi 150 až 200 vězni, z nichž 70 až 80 zabil.³⁵

Dne 5. dubna 1942 Rascher odeslal říšskému vůdci SS jednu z průběžných zpráv, jež podávala informace o dlouhodobém pobytu v řídkém vzduchu. Himmler byl jeho zprávou zaujat a v odpovědi požadoval, aby pokračoval v experimentech a aby se pokusil o oživení

³¹ SPITZOVÁ, Vivien, *Ďáblovi doktoři, Zpráva o hrůzných nacistických experimentech na lidech*, Praha 2009, s. 112.

³² SCHARSACH, s. 145.

³³ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 222–223.

³⁴ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 52.

³⁵ SCHARSACH, s. 148.

pokusných subjektů.³⁶ Dále dodal, že pokud by někdo přežil jeho experiment, byl by mu snížen trest smrti na doživotní vězení v koncentračním táboře. Avšak tento dodatek později doplnil tím, že se nevztahuje na Poláky a Rusy.³⁷

Rascher pokračoval podle zmíněných pokynů ve výzkumu a po další sérii, kterou provedl na čtyřech mužích, poslal výslednou zprávu Himmlerovi. V ní říšského vůdce SS informoval o tom, že jeho pokusy skončily smrtí, ačkoliv se mu podařilo oživit posledního vězně Richarda Wagnera zvýšením atmosférického tlaku. Wagnerovi měl být zmírněn trest na doživotí v koncentračním táboře Himmlerovým dodatkem, avšak ještě před tím na něm byl proveden další pokus, který vedl k jeho smrti.³⁸

Ve zprávě ze dne 11. května 1942 popisoval Rascher několik pokusů. V první pokusné řadě se snažil zjistit přizpůsobení organismu při pomalém snižování tlaku, u druhé imitoval seskok padákem bez kyslíku ze čtrnácti kilometrů a u poslední série zkoumal vznik vzduchových embolií, které zapříčinily usmrcení vězňů. Kromě zasílání obsáhlých zpráv, Rascher také uspořádal předvedení těchto pokusů řadě vysokých hodnostářů SS a Luftwaffe, kterého se například zúčastnili Himmler či šéf Hlavního úřadu hospodářské správy Oswald Pohl.³⁹

Po ukončení podtlakových pokusů si pozval Himmler v červenci 1942 Raschera a Romberga do svého salonního vlaku. Dr. Romberg byl vyznamenán křížem 2. třídy a bylo rozhodnuto o propuštění čtyř vězňů za účast na pokusech. *„Byli to vrchní ošetřovatel Walter Neff, rakouský kriminální vězeň Sobota, který obsluhoval mechanismus podtlakové komory a v Himmlerově přítomnosti se sám podrobil pokusu, a dva němečtí vězni z patologie, kteří pro Raschera prováděli vivisekce.“*⁴⁰

³⁶ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 223–224.

³⁷ LIPPMAN, Matthew, *The Nazi Doctors Trial and the International Prohibition on Medical Involvement in Torture*, in: Loy. L. A. Int'l & Comp. L. J., Vol. 15, No. 395 (1993), s. 441.

³⁸ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 55.

³⁹ Tamtéž, s. 56–57.

⁴⁰ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 58.

Při Norimberském procesu s lékaři byli dr. Siegfried Ruff, tehdejší ředitel Ústavu pro leteckou medicínu při Německém leteckém pokusném ústavu, a dr. Hans Wolfgang Romberg, vedoucí oddělení v Německém leteckém pokusném ústavu, kvůli nedostatku důkazního materiálu, který by prokázal jejich vinu, osvobozeni.⁴¹

3.2 Pokusy s podchlazováním

Dr. Rascher využil možnosti neomezených pokusů na lidech v koncentračním táboře Dachau k dalším experimentům. V tomto ohledu se jeho záměry shodovaly s úmysly Luftwaffe,⁴² konkrétně s maršálem Luftwaffe Erhardem Milchem, který podal návrh na experimenty s podchlazováním.⁴³ Požadoval výzkum, který by přispěl k vyřešení otázky, jak rychle pomoci letcům, kteří byli sestřeleni do ledových mořských vod.⁴⁴ Himmler jeho návrh přijal a pohovořil o nezbytnosti těchto experimentů, když v červenci 1942 přijal Raschera a Romberga ve svém salonním vlaku. Výsledkem jejich schůze bylo pověření Raschera přípravou těchto pokusů.⁴⁵

Po dohodě s Luftwaffe byl ustaven tříčlenný výzkumný tým nazvaný „Seenot“⁴⁶ v čele s profesorem Ernstem Holzlöhnerem a členy dr. Rascherem a dr. Erichem Finkem.⁴⁷ Výzkum probíhal od srpna 1942 do května 1943.⁴⁸ Profesor Holzlöhner byl přidělen do skupiny, protože již několik měsíců před zahájením pokusů v koncentračním táboře vykonával z pověření inspektora Luftwaffe sérii podchlazujících experimentů v Kielu na teplokrevných živočiších.⁴⁹

⁴¹ SCHARSACH, s. 192.

⁴² MITSCHERLICH, MIELKE, s. 68.

⁴³ BERGER, s. 1438.

⁴⁴ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 230.

⁴⁵ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 61.

⁴⁶ Nouze na moři.

⁴⁷ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 230.

⁴⁸ WEINDLING, Paul Julian, *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials, From Medical Warcrimes to Informed Consent*, Basingstoke 2006, s. 50.

⁴⁹ SCHARSACH, s. 149.

První výzkumná série, na které se společně podílel Holzlöhner, Rascher a Finke, byla zahájena 15. srpna 1942 a měla za úkol: „A) Hledat nejvhodnější způsoby záchrany a zejména ověřit teorii ruského vědce z počátku 19. století Lepinského, že nejúčinnější metodou je rychlé prohřátí. B) Zjistit, které tělesné orgány jsou chladem nejdříve paralyzovány a co je vlastní příčinou smrti. C) Vyzkoušet optimální možnosti preventivní ochrany proti studené vodě.“⁵⁰ Experimenty byly vykonávány v Dachau na bloku č. 5 ve speciálních dřevěných vanách za použití padesáti až šedesáti vězňů, z nichž jich zemřelo patnáct či osmnáct. Pokusy probíhaly následovně: do van naplněných vodou byl přidáván led, který snižoval teplotu vody až na tři stupně Celsia. Když bylo dosaženo požadované teploty vody, pokusné osoby byly ponořovány do vody, buď oblečené v letecké kombinéze, nebo zcela nahé, a jejich tělesná teplota byla sledována pomocí galvanometru zaváděného do žaludku nebo rektálním teploměrem. Vězňům byla postupně snižována tělesná teplota až na 25 stupňů Celsia, při které docházelo k jejich vyjmutí z vody a k pokusům o jejich záchranu. Přestože během samotného pobytu ve vodě nikdo nezemřel, smrt přicházela při pokusech o oživení, protože v důsledku dalšího poklesu tělesné teploty docházelo k selhání srdeční činnosti.⁵¹

Neoficiální závěrečná zpráva, kterou nejprve zaslal Rascher Himmlerovi dne 10. října 1942, obsahovala důležité poznatky, ke kterým došel během svého výzkumu. Jeho hlášení podávalo informace o reakcích lidského těla při pobytu v ledové vodě, z nichž nejdůležitější bylo zjištění, že po vytažení z vody i nadále klesá tělesná teplota pokusných osob, která zapříčiňuje smrt i zachráněných trosečníků. Dále se mu podařilo zjistit, že k smrti docházelo pouze tehdy, pokud byl podchlazen mozkový kmen a zadní části mozku. Podle zprávy průměrná délka života ve vodě činila 70 minut, která ovšem byla zdvojnásobena na 140 minut při použití ochranných oděvů. Smrt u většiny obětí nastala při poklesu

⁵⁰ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 230.

⁵¹ SPITZOVÁ, s. 131–133.

tělesné teploty na 24,2–25,7°C. V závěru navrhoval jako nejlepší způsob záchrany intenzivní ohřátí, například horkou vodou.⁵²

Oficiální závěrečná zpráva datována ke dni 16. října 1942 byla vypracována Rascherem, Finkem a Holzlöhnerem. Její součástí byl i Rascherův průvodní dopis, ve kterém informoval Himmlera o nutném provedení dalších pokusů kvůli nedostatečným závěrům z patologických nálezů. Doplnění mu mělo posloužit k diskusnímu příspěvku na plánované vědecké konferenci v Norimberku, která se konala ve dnech 26.–27. října, kde Rascher předstoupil spolu s Holzlöhnerem a dr. Augustem Weltzem⁵³. Z jejich vystoupení bylo zřejmé, že pokusy byly vykonávány na věznicích koncentračního tábora a že při nich docházelo k jejich úmrtí. Přesto nikdo z 95 přítomných posluchačů neprojevil nesouhlas.⁵⁴

V říjnu 1942 Holzlöhner⁵⁵ a Finke⁵⁶ odešli, protože považovali výzkum za hotový, ale Rascher pokračoval v práci dále. Řídil na dalších 350 experimentů.⁵⁷ *„Jejich těžiště spočívalo – stejně jako při výškových pokusech – ve sledování průběhu smrti a v pitvách.“*⁵⁸ Rascher pokračoval především proto, že jeho cílem bylo získat podklady pro habilitační práci. V jeho ambicích ho podporoval Himmler, avšak problémem se stalo přijetí samotné práce, která obsahovala statistiky o fyziologických procesech lidí a o pitevních nálezech zavražděných. Jeho práci odmítli na univerzitách v Mnichově a ve Frankfurtu nad Mohanem. Nakonec se mu nabídl profesor August Hirt, který se pokusil prosadit habilitaci ve Štrasburku. Ale následkem pozdějších událostí, kterými

⁵² ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 62–65.

⁵³ Podobně jako Holzlöhner vykonával pokusy na velkých zvířatech profesor Weltz. Jeho výzkum iniciovala Luftwaffe a probíhal souběžně s programem v koncentračním táboře Dachau. Dosažené výsledky byly srovnatelné se závěry z pokusů na lidech a uveřejnil je na vědecké konferenci v Norimberku.

⁵⁴ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 66.

⁵⁵ Holzlöhner byl po skončení války zajat a vyslýchán britskými vojáky. Po výslechu spáchal 14. června 1945 sebevraždu.

⁵⁶ Finke zemřel 4. května 1945 v lazaretu v Neustadtu v Holštýnsku.

⁵⁷ BERGER, s. 1438.

⁵⁸ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 231.

Rascher upadl v nemilost, se jeho habilitační práce stala bezpředmětnou.⁵⁹

Himmler měl vlastní představu o pokusech, a když v létě 1942 zadával přípravu experimentů Rascherovi, požadoval zjištění vlivu animálního tepla na podchlazené. Dne 7. října 1942 byly k tomuto účelu objednány čtyři ženy z Ravensbrücku uvězněné pro prostituci.⁶⁰ Rascherovy výsledky ukázaly, že přiložením žen k pochlazeným mužům tělesná teplota stoupala pomaleji než při jiných technikách zahřívání. Jedinou výjimkou byly čtyři pokusné osoby, u nichž během zahřívání došlo k souloží, která vedla k rychlému růstu teploty.⁶¹

S příchodem zimy zahájil Rascher sérii pokusů s tzv. suchým podchlazením, které souvisely s jeho pověřením, aby vypracoval pro vojska směrnici k ošetření vojáků postižených mrazem. Průběh experimentu byl následující: vězni byli připoutáni nazí na nosítka a ponecháváni přes noc na mraze, popřípadě byli přikrýváni prostěradly a každou hodinu poléváni studenou vodou. V průběžné zprávě ze dne 17. února 1943, informoval Rascher Himmlera o provedení pokusu na skupině 30 vězňů, kterým snižoval teplotu těla až na 27°C, načež jim po hodině – která odpovídala transportu postiženého ve frontových podmínkách – byla poskytnuta pomoc v podobě horké lázně. Tato série skončila v květnu 1943, bylo při ní provedeno na 280–300 pokusů, při nichž zahynulo 80–90 lidí.⁶²

3.3 Polygal a konec dr. Raschera

„V závěru podchlazovacích pokusů si Rascher přivlastnil patentovaný vynález židovského vězně chemika Roberta Feixe na výrobu prostředku proti krvácení. Byly to pektinové tablety nazývané Polygal.“⁶³ Přes Himmlera se snažil prosadit, aby se jeho lék stal nepostradatelnou

⁵⁹ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 69–70.

⁶⁰ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 230–232.

⁶¹ SCHARSACH, s. 151.

⁶² ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 68–69.

⁶³ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 233.

součástí německé armády. Šlo mu především o bohatství, které mělo přijít s velkovýrobou jeho zázračného prostředku. Na druhou stranu měli o jeho účinnosti pochybnosti jiní lékaři z řad SS, především profesor Karl Gebhardt, Rascher proto musel prokázat, že polygal je účinný. Tablety se začaly používat při operacích a táboroví doktoři psali kvůli Rascherovi kladné posudky.⁶⁴

Pokusy s polygalem popisuje svědectví podané při Norimberském procesu dr. Fritzem Friedrichem Karlem Rascherem, který v srpnu 1943 navštívil svého synovce dr. Sigmunda Raschera v Dachau. Při této návštěvě zahlédl zprávu o experimentu, při němž byli úmyslně postřeleni čtyři vězni s následkem smrti. Pitevní zpráva uváděla, že v místech, kudy prošla kulka, došlo k vytvoření krevní sraženiny, která pouze oddálila příchod smrti a prodloužila utrpení vězňů.⁶⁵

V dubnu 1944 byl výzkum o účincích polygalu předán dr. Kurtu Plötnerovi,⁶⁶ protože dr. Rascher upadl v nemilost.⁶⁷ Nejprve se zjistilo, že obchodoval s bohatými vězni, kterým poskytoval všemožné výhody a úlevy.⁶⁸ Druhá věc, která Raschera připravila o Himmlerovu přízeň, byla jeho manželka Nina, která byla uvězněna kvůli pokusu o únos dítěte. Při vyšetřování bylo odhaleno, že všechny tři děti dr. Raschera se nenarodily paní Rascherové, nýbrž byly ukradeny nebo uneseny. Himmler se cítil zrazen a v dubnu 1944 nechal svého chráněnce uvěznit.⁶⁹ Paní Rascherová byla uvězněna v koncentračním táboře Ravensbrück, kde byla na začátku roku oběšena.⁷⁰ Její manžel byl sice propuštěn, ale následně byl opět zadržen a umístěn do mnichovského vězení, ze kterého byl poslán do koncentračního tábora Buchenwald, odkud byl

⁶⁴ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 70–71.

⁶⁵ SPITZOVÁ, s. 265.

⁶⁶ Plötnerova práce v koncentračním táboře zaujala pozornost Američanů, kteří ho v roce 1945 najali, aby pokračoval ve svém výzkumu. Po návratu do západního Německa žil pod jménem Schmitt a nějakou dobu pracoval jako profesor na univerzitě ve Freiburgu. Zemřel 26. února 1984.

⁶⁷ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 72.

⁶⁸ SCHARSACH, s. 152.

⁶⁹ BERGER, s. 1439.

⁷⁰ SCHARSACH, s. 152.

převezen do Dachau, kde byl 26. dubna 1945 z Himmlerova rozkazu zastřelen.⁷¹

3.4 Pokusy s pitím mořské vody

*„Po Rascherových výškových a podchlazovacích pokusech zůstával nevyřešen ještě jeden problém leteckých a námořních trosečníků: problém pitné vody. Zejména letecké osádky nemohly s sebou vozit zásobu, a tak velká část těch, kteří po sestřelení nad mořem neutonuli, umírala žízní.“*⁷² Postupně byly vyvinuty dvě metody. První tento problém zkoumal dr. Konrad Schäfer, kterému se podařilo chemicky odsolit mořskou vodu. Jeho metoda byla účinná, ale pro trosečníky na moři nepoužitelná kvůli potřebě nedostatkového nitrátu stříbrného a filtračního zařízení. S druhou možností přišel letecký inženýr Berka, jehož prostředek „Berkatit“ mořskou vodu neodsoloval, nýbrž jen překrýval její chuť.⁷³

Z 19. na 20. května 1944 se konala porada na ministerstvu letectví ohledně zavedení Berkatitu. Zúčastnění zástupci námořnictva ochotně souhlasili se zavedením tohoto přípravku, avšak proti nim se postavili představitelé Luftwaffe, kteří měli výhrady vůči samotnému prostředku. Z tohoto důvodu bylo dohodnuto, že k ověření metody budou provedeny pokusy v délce dvanácti dní na věznicích z koncentračního tábora a že bude vytvořeno pět pokusných skupin o počtu sedmi až osmi mužů. Podle jejich návrhu měly dvě skupiny dostávat k pití mořskou vodu upravenou Berkatitem (jedna půl litru a druhá litr denně), třetí kontrolní skupina měla pít litr normální pitné vody, čtvrtá neupravenou mořskou vodu a poslední měla být ponechána bez jídla a vody. Ke zlepšení fyzické kondice byli po dobu osmi až deseti dní před pokusem živeni podle letecké normy potravinami o hodnotě 3 500 kalorií denně a po zahájení

⁷¹ WEINDLING, s. 34.

⁷² ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 242.

⁷³ Tamtéž, s. 242.

pokusu dostali letecký nouzový balíček, který obsahoval čokoládu, hroznový cukr a sušenky.⁷⁴

Dne 7. června 1944 požádal šéf zdravotnictví Oskar Schröder Himmlera o poskytnutí čtyřiceti pokusných osob, přestože sám v dopise zpochybnil Berkovu metodu: „*Tento postup je nutno z lékařského hlediska posuzovat jako pochybný, protože příjem koncentrovaných roztoků soli může vyvolat známky těžké otravy.*“ Přesto v závěru navrhl konání pokusů v koncentračním táboře Dachau, protože se v něm nalézaly vhodné laboratoře.⁷⁵ Experimenty byly uskutečňovány od července do září 1944 na čtyřiačtyřiceti vězňích z řad Němců, Čechů a polských Romů pod vedením dr. Wilhelma Beiglböcka,⁷⁶ kterému podléhali tři lékaři Luftwaffe, tři sanitární poddůstojníci, chemici a vězeňský ošetřující personál.⁷⁷

Pokusy byly vedeny podle programu stanoveného na poradě ministerstva letectví jen s tím rozdílem, že u kontrolní skupiny byla podávána mořská voda ošetřená metodou dr. Schäfera. Samotný experiment měl přinést odpovědi na několik otázek: zda pít či nepít mořskou vodu, jestli voda upravená Berkatitem je lepší než normální mořská voda a zda lze bez poruch na zdraví používat po dobu dvanácti dní vodu upravenou podle Schäfera.⁷⁸

Samotný experiment měl drastický průběh, protože pokusné osoby ztrácely na váze až jeden kilogram denně, rychle zeslábly a byly neschopné chůze. Další pití mořské vody stupňovalo jejich žízeň a to je přivádělo do nepřičetného stavu, kdy zoufale křičely či jen apaticky ležely.⁷⁹ Zoufalství vězňů dokazuje i to, že když zapomněl pomocný ošetřovatel uklidit mokrý hadr, vězni se na něj vrhli a snažili se z něj vysát co nejvíce vody. Když po dvanácti dnech pokusy skončily, přilepšení

⁷⁴ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 143–144.

⁷⁵ Tamtéž, s. 144.

⁷⁶ SPITZOVÁ, s. 199.

⁷⁷ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 243.

⁷⁸ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 146–147.

⁷⁹ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 244.

v jídle získala pouze první skupina na čtyři až pět dní. Ostatní přešli po vodě, odstředěném mléku a kašovitě stravě již třetího dne na nedostatečné vězeňské jídlo.⁸⁰

„Vědecký přínos těchto pokusů se rovnal nule: že slaná voda poškozuje ledviny, přece všichni dávno věděli. Že se funkce ledvin nedá zlepšit vitamíny, překvapovalo stejně málo jako skutečnost, že testovaný přípravek pouze přehlušoval chuť mořské vody.“⁸¹ Přestože nikdo nezemřel během pokusů, došlo k řadě úmrtí na následky poškození ledvin a zesláblosti organismu.⁸² Po skončení války byl dr. Beiglböck odsouzen v Norimberku k patnácti letům vězení, ale již v roce 1951 byl z vězení propuštěn. Zemřel v roce 1963.⁸³

3.5 Malarická stanice

„Po napadení Sovětského svazu připravoval Himmler jako Říšský komisař pro upevnění německví osídlení černomořských a jiných oblastí SSSR německým a germánským obyvatelstvem. Byly to oblasti s příznivými klimatickými podmínkami, ale s hojným výskytem malárie.“⁸⁴

Pro vedení experimentů s malárií byl ideálním kandidátem profesor Claus Schilling, který se v letech 1899 až 1909 věnoval výzkumu malárie a trypanosomy ve východní Africe,⁸⁵ v letech 1905–1936 působil jako šéf oddělení tropických nemocí v Institutu Roberta Kocha v Berlíně⁸⁶ a po svém penzionování v roce 1936 pracoval v Itálii na vývoji očkovací látky proti malárii.⁸⁷ Jako první německý lékař zkoumal malárii rovněž na Papui Nové Guinei.⁸⁸ Říšský lékař SS prof. dr. Ernst-Robert Grawitz navrhl Himmlerovi, aby budoucím výzkumem malárie pověřil profesora

⁸⁰ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 147.

⁸¹ SCHARSACH, s. 158.

⁸² ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 148.

⁸³ SPITZOVÁ, s. 301–302.

⁸⁴ Tamtéž, s. 73–74.

⁸⁵ BLÁHA, František, *Medicina na scestí*, Praha 1946, s. 74.

⁸⁶ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 219.

⁸⁷ SCHARSACH, s. 164.

⁸⁸ TURNBULL, David, *The Push for a Malaria Vaccine*, in: *Social Studies of Science*, Vol. 19, No. 2 (May, 1989), s. 293.

Schillinga⁸⁹ a ten v prosinci 1941 odjel z Itálie za Himmlerem na schůzku,⁹⁰ které se také zúčastnili dr. Grawitz a říšský vůdce zdravotnictví dr. Leonard Conti.⁹¹ Na setkání Himmler nabídl Schillingovi výzkumnou práci v Dachau s možností využití vězňů jako pokusného materiálu a Schilling jeho nabídku přijal.⁹²

Práce profesora Schillinga začala v únoru 1942 a pokračovala až do dubna 1945.⁹³ Během této doby bylo podrobena výzkumu více jak 1 200 vězňů,⁹⁴ z nichž 30 zemřelo během pokusů a minimálně dalších 300 na komplikace způsobené nemocí.⁹⁵ Účelem experimentů bylo za prvé otestovat různé náhrady chininu a za druhé najít účinnou léčebnou metodu proti malárii.⁹⁶ Schillingovo oddělení neslo název Pokusná malarická stanice a zahrnovalo kanceláře a laboratoř na bloku B, malou místnost pro chov komárů a lůžková oddělení na prvních štabách bloků 1 a 3. Kromě profesora Schillinga se na pokusech podíleli i jiní lékaři: dr. Rudolf Brachtl či dr. Kurt Plötner.⁹⁷

Kritériem pro výběr vězňů k experimentům bylo, že museli být ve slušném zdravotním stavu a nesměli v dřívější době projít nemocí syfilis či malárií. Aby vězni vydrželi pokusy, byly jim dávány denní potravinové přídatky, které se skládaly z chleba, kousku másla a čtvrt litru mléka. Pokud splňovali tyto podmínky, byli přijati k pokusům a ihned nakaženi malárií. Infikování probíhalo několika způsoby, konkrétně nitrožilní injekcí virulentní krve, podkožní injekcí sporozoidů vypreparovaných ze slinných žláz infikovaných komárů nebo přímým poštípáním nakažených komárů, které Schilling nejprve získával z Kochova institutu a později z vlastního chovu či odchyty v Dachau, protože v přilehlých bažinách se vyskytoval

⁸⁹ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 74.

⁹⁰ BLÁHA, s. 74.

⁹¹ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 74.

⁹² ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 219.

⁹³ SPITZOVÁ, s. 146.

⁹⁴ LIPPMAN, s. 415.

⁹⁵ BASTIAN, s. 78.

⁹⁶ PASTERNAK, Alfred, *Inhuman Research, Medical Experiments in German Concentration Camps*, Budapest 2006, s. 68.

⁹⁷ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 75.

typ *Anopheles*, který byl nositelem malárie.⁹⁸ K léčbě byl využíván chinin, neosalvarsan, pyramidon a antipyrin⁹⁹ a zároveň byly vyzkoušeny i nové farmaceutické výrobky, které měly nahradit především nedostatkový chinin.¹⁰⁰

V rámci výzkumu bylo vytvořeno několik pokusných skupin, z nichž každá byla naočkována různými látkami. Zároveň pro ověření účinnosti malarického kmenu byla vytvořena kontrolní skupina, která nedostala žádnou protilátku.¹⁰¹ Nakaženým osobám byla každé tři hodiny měřena teplota a pulz. Po propuknutí infekce se zapisovaly do chorobopisů nálezy parazitů a množství použitých medikamentů. Když byli vězni propuštěni, stále zůstávali pod kontrolou stanice, protože docházelo k recidivám malárie, při kterých se vraceli do péče Schillinga. Výsledkem těchto pokusů bylo získání imunity pouze proti některým kmenům malárie. Kvůli operaci musel v polovině března 1945 Schilling opustit tábor, do kterého se již nevrátil, protože jeho výzkumná stanice byla zrušena Himmlerovým rozkazem ze dne 5. dubna 1945.¹⁰²

„Podrobnosti těchto experimentů byly odhaleny při samostatném soudním procesu, jenž začal 13. listopadu 1945 v areálu koncentračního tábora Dachau ještě předtím, než 20. listopadu 1945 začal v Norimberku soud s hlavními nacistickými zločinci. Americký válečný tribunál vytvořený v Dachau 2. listopadu 1945 soudil čtyřicet lékařů a zdravotníků v případě označeném jako Spojené státy versus Martin Gottfried Weiss, Friedrich Wilhelm Ruppert a další, včetně dr. Clause Karla Schillinga.“¹⁰³ Profesor Schilling byl během tohoto procesu odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán 29. května 1946.¹⁰⁴

⁹⁸ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, 75.

⁹⁹ LIPPMAN, s. 415.

¹⁰⁰ ZÁMEČNÍK, *Dachau*, s. 220.

¹⁰¹ SCHARSACH, s. 164.

¹⁰² ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 76–80.

¹⁰³ SPITZOVÁ, s. 147.

¹⁰⁴ SCHARSACH, s. 165.

4 RAVENSBRÜCK

Krátce po začátku vypuknutí druhé světové války v roce 1939 nacisté vybudovali nový koncentrační tábor v Meklenbursku, ve městě vzdáleném 50 mil severně od Berlína. Toto zařízení, které se skládalo z hlavního tábora a několika pobočných táborů, bylo určené výlučně pro ženy a dnes je známé pod názvem Ravensbrück. Od zřízení tábora do jeho osvobození Rudou armádou zde bylo internováno na 123 000 vězňů.¹⁰⁵

Na rozdíl od ostatních pokusů v jiných táborech jsou experimenty na ženách v Ravensbrücku doloženy pouze ze svědeckých výpovědí postižených, protože rozkaz o zničení celé dokumentace dorazil do tohoto tábora včas ještě před jeho osvobozením. Z tohoto důvodu neexistují žádné záznamy o realizaci pokusů na lidech, žádná dokumentace jejich průběhu či jakékoliv shrnutí výsledků.¹⁰⁶ Nejvýznamnějšími pokusy, které zde probíhaly, byly testy sulfonamidů a testy ortopedické chirurgie.

4.1 Pokusy se sulfonamidy

K počátkům experimentů se sulfonamidy¹⁰⁷ vedlo hned několik událostí, z nichž první se týkala krize důvěry mezi vojáky a lékaři. Jednotky SS trpěly velkými ztrátami na východní frontě. Mnoho raněných umíralo v důsledku neměnných a zastaralých metod polních lékařů. Odpor a demoralizace se znatelně zvýšily také spojeneckou propagandistickou kampaní. Ta demonstrovala kvalitu dostupné léčby spojeneckých vojáků pomocí letáků shazovaných za německými liniemi, které hlásaly přístup Spojenců ke dvěma zázračným drogám – život zachraňujícím antibiotikům a sulfonamidům.¹⁰⁸

V této době Himmler informoval Hitlera o lékařských experimentech dr. Raschera na lidských subjektech. Hitler se poté rozhodl, „že pokud je

¹⁰⁵ PASTERNAK, s. 201.

¹⁰⁶ SCHARSACH, s. 165.

¹⁰⁷ Antibakteriální chemoterapeutikum objevené roku 1935.

¹⁰⁸ PASTERNAK, s. 201.

v sázce blaho státu, tak jsou experimenty na lidech přípustné a lidé věznění v koncentračních táborech nebo vězeních by neměli přežívat válku jako v bavlncce, jestliže musí němečtí vojáci konat nemožné a naše rodná země, ženy a děti jsou zaplavovány bombami,,¹⁰⁹

V polovině května 1942 se v Berlíně konalo zasedání konciliářů Wehrmachtu, kde se diskutovalo o širším užívání sulfonamidů, jakožto prostředku proti bakteriální infekci ran. Vytvořily se dvě názorové skupiny, z nichž první a větší prosazovala myšlenku používání sulfonamidů v armádním lékařství. Druhá, reprezentovaná profesorem Karlem Gebhardtem a dr. Ferdinandem Sauerbruchem, dávala přednost bezprostředním chirurgickým zákrokům. Po konferenci nastalo období výzkumné činnosti, kdy farmaceutické koncerny zahajovaly výzkumné programy a Himmler dokonce vydal rozkaz k přípravám pokusů v Dachau.¹¹⁰

Poslední událostí, která odstartovala experimenty v Ravensbrücku, byl atentát na zastupujícího říšského protektora Protektorátu Čechy a Morava Reinharda Heydricha v Praze ze dne 27. května 1942. Během atentátu byl Heydrich těžce zraněn výbuchem bomby a následně po něm byl dopraven do nemocnice Na Bulovce, kde ho operovali německý primář zdejšího chirurgického oddělení Walter Dick a přednosta německé chirurgické kliniky v Praze prof. Walter Hollbaum, kteří museli odstranit poškozenou slezinu. Když se Himmler dozvěděl o atentátu, nechal do Prahy vyslat svého osobního lékaře profesora Gebhardta, který převzal odpovědnost za léčení. Rovněž mu bylo navrženo, aby si přizval na pomoc dr. Sauerbrucha a Hitlerova osobního lékaře dr. Theodora Morella, který navrhoval použít sulfonamidy. Tento návrh však Gebhardt odmítl, protože Heydrichův pooperační stav se vyvíjel příznivě a zároveň nehodlal připustit, aby si zásluhu na úspěchu připsal ještě někdo další. Heydrichovo zranění nebylo samo o sobě smrtelné, ale nebezpečí hrozilo od nečistot z roztrhané sedačky, jež se do rány dostaly. Ještě 3. června

¹⁰⁹ PASTERNAK, s. 201.

¹¹⁰ SCHARSACH, s. 166.

Heydrich obědval, ale následujícího dne nastal kolaps a zastupující říšský protektor zemřel. Když Gebhardt referoval Himmlerovi o průběhu léčení, prohlásil přítomný dr. Morell, že kdyby se k léčení použilo jeho moderních sulfonamidů, všechno mohlo dopadnout zcela jinak. Na svou obhajobu Gebhardt prohlásil, že Heydrichovi byly sulfonamidy podány, což vyplývalo i z operační dokumentace.¹¹¹

Rovněž Hitler si povolal Gebhardta, ale následně ho odmítl přijmout, což bylo jasným signálem, že se profesor ocitl v nemilosti. Jeho kariéra a celá budoucnost závisela na otázce sulfonamidů.¹¹² Himmler vydal nařízení, kterým říšský lékař SS dr. Grawitz zajistil zkoušky účinnosti sulfonamidů na věznicích v koncentračních táborech. Na výsledcích těchto experimentů závisela Gebhardtova rehabilitace. I když byl Gebhardt odpůrcem sulfonamidů, nyní měl velký zájem na tom, aby se prokázalo, že nejsou ve srovnání s jinými medikamenty méně účinné. Rovněž se mu podařilo prosadit, aby byl pověřen provedením pokusů a aby pokusy proběhly v koncentračním táboře Ravensbrück, který byl vzdálen 12 km od jeho ortopedické kliniky v Hohenlychenu.¹¹³

Jako asistenta si Gebhardt povolal svého spolupracovníka z ortopedické kliniky Hohenlychen dr. Fritze Fischera, patologického anatoma, který se jako frontový chirurg specializoval na tuto problematiku. Šéflékař pro všechny koncentrační tábory Enno Lolling přikázal hlavnímu lékaři ženského koncentračního tábora Ravensbrück dr. Gerhardu Schiedlauskimu a oběma táborovým lékařům dr. Rudolfovi Rosenthalovi a dr. Herthě Oberheuserové, aby Gebhardtovi pomáhali. O dodávky chirurgických nástrojů se starala nejvyšší zdravotnická místa SS a nejvyšší hygienik SS Joachim Mrugowsky poskytl laboratoř.¹¹⁴

Podle výpovědí při procesu s doktory bylo experimentům podrobena asi patnáct mužů a šedesát žen.¹¹⁵ Cílem pokusů bylo zanalyzovat

¹¹¹ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 98–99.

¹¹² PASTERNAK, s. 202.

¹¹³ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 99–100.

¹¹⁴ SCHARSACH, s. 167.

¹¹⁵ LIPPMAN, s. 416.

plynnou gangrénu i banální infekce ran a dále se pokusit o novou chemoterapeutickou léčbu vedle známých chirurgických zákroků.¹¹⁶ Podobně jako u jiných experimentů, byly sulfonamidy některým pokusným osobám podávány, ale jiné zůstaly touto látkou neléčeny.¹¹⁷

Experimenty započaly 20. července 1942 na patnácti mužích,¹¹⁸ kteří byli přivezeni ze sousedního koncentračního tábora Sachsenhausenu.¹¹⁹ Cílem těchto prvních pokusů bylo zjistit, jak je možné vyvolat uměle gangrénu.¹²⁰ Pokusným osobám byly způsobovány hluboké řezné rány, které byly infikovány bakteriemi, například streptokoky. Zároveň byly do ran přidávány piliny nebo rozdrcené sklo, jelikož tyto cizorodé předměty měly způsobit zhoršení stavu poranění.¹²¹ Další pokusná série byla provedena na polských ženách, které byly deportovány do Ravensbrücku kvůli odbojové činnosti v Lublinu a ve Varšavě. Protože při první experimentální řadě nebyla infekce shledána dostatečnou, byly dávky bakteriových kultur zvýšeny až na čtyřnásobek a navíc byly přidány bakterie coli. Následná léčba pak probíhala chirurgickými zákroky nebo aplikováním sulfonamidů.¹²²

Dne 29. srpna 1942 zaslal Gebhardt Grawitzovi podrobnou zprávu o pokusech, ve které naznačoval, že sulfonamidy nejsou tolik účinné a že jediným efektivním prostředkem je chirurgický zákrok. Zároveň přiznal, že ke konečnému závěru nemohl dospět, protože se mu doposud nepodařilo vyvolat plynou sněť s těžkým průběhem, který by odpovídal válečným podmínkám. Jeho zpráva byla předána Himmlerovi, který s ní nebyl spokojen. V důsledku jejího obsahu se Grawitz rozhodl podniknout inspekci a 3. září navštívil Gebhardta. Výsledkem bylo nařízení, které stanovilo, aby byla infekce vyvolána skutečnými střelnými zbraněmi.¹²³

¹¹⁶ SCHARSACH, s. 167.

¹¹⁷ BASTIAN, s. 79.

¹¹⁸ SPITZOVÁ, s. 182

¹¹⁹ SCHARSACH, s. 167.

¹²⁰ SPITZOVÁ, s. 182.

¹²¹ BASTIAN, s. 79.

¹²² ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 100.

¹²³ Tamtéž, s. 101–102.

Gebhardt toto nařízení nerespektoval, ale ztížil podmínky další série tím, že subjektům začal očkovat bakteriální kmeny vyvolávající život ohrožující projevy choroby, a k tomu jim narušil krevní oběh uzavřením některých žil svorkou.¹²⁴ Infekce byly velmi těžké a tři ženy na ni zemřely. Ve většině případů byla gangréna skutečně vyvolána, avšak úmrtnost nebyla vysoká, díky pozitivním účinkům sulfonamidů. O jejich blahodárném účinku nepochyboval dr. Fischer, který v Norimberku tvrdil, že tam, kde byly sulfonamidy nasazeny do rány s bakteriemi, záněty vůbec nevznikly. Nakonec Himmlerovým dopisem ze dne 9. října 1942 byl profesor Gebhardt i pražští chirurgové rehabilitováni.¹²⁵

Pokusy probíhaly až do srpna roku 1943.¹²⁶ Než však skončily, ve dnech 24. až 26. května 1943 Fischer a Gebhardt prezentovali výsledky na Vojenské lékařské akademii v Berlíně.¹²⁷ Jejich výkladu pod názvem *Zvláštní pokusy na zjištění účinku sulfonamidů* se zúčastnil vybraný okruh vědců, univerzitních profesorů, vedoucích oddělení ve velkých nemocnicích a aktivních zdravotnických důstojníků. Všichni přítomní se dozvěděli o skutečnosti, že pokusy byly prováděny na věznicích koncentračního tábora, nikdo z nich však proti tomu nic nenamítal.¹²⁸

4.2 Ortopedické pokusy

Ortopedické pokusy zahrnovaly regeneraci kostí, svalů i nervů a transplantace kostí. Ve většině případů byly operace nesmyslné, sadistické a zcela barbarské bez důvěryhodných vědeckých účelů.¹²⁹ Uskutečňovaly se na mladých polských vězeňkyních z Ravensbrücku, z nichž na některých již dříve bylo experimentováno i se sulfonamidy.¹³⁰

¹²⁴ SCHARSACH, s. 169.

¹²⁵ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 102.

¹²⁶ SPITZOVÁ, s. 181.

¹²⁷ PROCTOR, Robert, *Rasová hygiena. Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, s. 242.

¹²⁸ SCHARSACH, s. 169–170.

¹²⁹ LIPPMAN, s. 417.

¹³⁰ SPITZOVÁ, s. 158.

Na podzim roku 1942 zahájil pokusy dr. Gebhardt.¹³¹ Kromě něho se na nich podílel Himmlerův oblíbenec dr. Ludwig Stumpfegger, který se rychle vypracoval na Hitlerova osobního lékaře a měl velký zájem o experimenty s transplantací kostí a svalů.¹³² Dalšími podílejícími lékaři byli dr. Fischer a dr. Oberheuserová, kteří již dříve spolupracovali s Gebhardtem na pokusech se sulfonamidy.¹³³ Jako nejvýše postavený kryl Gebhardt všechny zločiny, nechával si posílat všechny Stumpfeggerovy operační zprávy, vyhodnocoval je a výsledky dokonce zasílal Himmlerovi.¹³⁴

Přestože experimenty výlučně nekončily smrtí, u mnoha žen vedly k naprostému zmrzačení nohou. Doktoři jim kladivem zpřeráželi kosti na malé kousky a pak se je snažili opět složit. Dále vyřezávali kousky holenních kostí a usazovali je na jiná místa, odstraňovali části lýtkových kostí, odlupovali okostici či odstraňovali celé svaly a nervy.¹³⁵ Nejděsivější operace zahrnovaly amputace celých rukou či nohou.¹³⁶

Podle výpovědi vězeňkyně z Ravensbrücku dr. Zofie Maczké ze dne 16. dubna 1946, která měla na starosti rentgenování pacientek, bylo cílem těchto pokusů vyřešit problém regenerace kostí, svalů a nervů. Rovněž dosvědčila, že mnohé polské dívky byly operovány několikrát a k pokusům byly dodány i slabomyslné vězeňkyně. Některé pacientky byly po amputacích zabity injekcí evipanu a jejich odebrané končetiny byly odesílány do Hohenlychenu.¹³⁷

Na základě dokumentů a svědeckých výpovědí byl prokázán případ Gebhardtova soukromého pacienta Ladische, jemuž byla implantována lopatka přivezená z Ravensbrücku.¹³⁸ Jeho soukromý pacient přišel v důsledku zhoubného nádoru o klíční kost a lopatku, tedy o obě opory

¹³¹ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 96.

¹³² SCHARSACH, s. 170.

¹³³ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 97.

¹³⁴ SCHARSACH, s. 171.

¹³⁵ Tamtéž, s. 170.

¹³⁶ LIPPMAN, s. 417.

¹³⁷ SPITZOVÁ, s. 159–161.

¹³⁸ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 97.

paže, a lékaři v tom viděli jedinečnou příležitost k vyzkoušení přenosu orgánu z člověka na člověka. Stumpfegger a Gebhardt provedli v Hohenlychenu všechny přípravy k transplantaci a Fischer v Ravensbrücku vyoperoval lopatku, se kterou spěchal do Hohenlychenu, kde byla transplantace dokončena. Ladisch operaci přežil a lopatka se úspěšně přihojila.¹³⁹

Během Norimberského procesu Gebhardt i Fischer popírali, že by dárce lopatky byla žena. Ke svému ospravedlnění Gebhardt prohlásil, že transplantace byla oboustranně prospěšná, protože zachránila život nejen jeho pacientovi, ale také dotyčnému muži nebo ženě, protože tato osoba byla omilostněna z trestu smrti. Ve skutečnosti byla lopatka odebrána choromyslné vězeňkyni, která byla ihned po zákroku usmrcena injekcí evipanu.¹⁴⁰

Před tribunálem v Norimberku se Gebhardt a Fischer hájili tím, že se jim poslušnost vůči státu jevila ve válečných dobách jako nejvyšší mravní princip. V zájmu společnosti proto potlačili vnitřní pochybnosti a přirovnávali se k vojákům, kteří dostali rozkaz svrhnout smrtící bomby.¹⁴¹ Obžalovaný Karl Gebhardt byl odsouzen k trestu smrti oběšením a rozsudek byl vykonán 2. června 1948 ve vězení v Landsbergu v Bavorsku. Fritz Fischer byl odsouzen k doživotnímu vězení a Herta Oberheuserová k dvaceti letům vězení.¹⁴²

¹³⁹ SCHARSACH, s. 171.

¹⁴⁰ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 97.

¹⁴¹ SCHARSACH, s. 172.

¹⁴² SPITZOVÁ, s. 301–302.

5 OSVĚTIM

Koncentrační tábor Osvětim se skládal ze tří oddělených táborů. Osvětim I byla založena na jaře 1940 a byla administrativním centrem celého komplexu. Původně měla sloužit jako karanténní a tranzitní tábor především pro polské vězně, kteří měli být odtud převáženi do táborů na německém území. Osvětim II, označovaná jako Březinka, vznikla na přelomu let 1941 a 1942 a stala se vyhlazovacím táborem, který byl řízen výhradně policejními složkami SS. Osvětim III, označovaná jako Monowitz podle stejnojmenné polské vesnice, byla zřízena koncernem I. G. Farben.¹⁴³ Sloužil jako pracovní tábor, zdroj pracovní síly pro německé průmyslové firmy, kterými kromě I. G. Farben byly Závody Hermanna Göringa (těžba uhlí) nebo Siemens-Schuckert (elektrotechnika).¹⁴⁴ V táboře probíhalo mnoho různých pokusů, v následujících částech se zaměříme na sterilizační výzkum a nejznámějšího nacistického doktora Josefa Mengeleho.

5.1 Sterilizace

Otázka sterilizace byla v Třetí říši otevřena již roku 1933, kdy se připravoval zákon o sterilizaci, který byl legalizován v červenci téhož roku. Byl široce uplatňován hlavně proti duševně chorým, ale k masovému použití se nacisté před válkou ještě neodhodlali. Ve velkém byly její přípravy na uplatnění tohoto zákona zahájeny až za války. Původně měla sterilizace sloužit k biologickému oslabení a k intelektuální dekapitulaci poražených národů a k určité formě řešení tzv. židovské otázky, ve které byla nakonec dána přednost vyvraždění lidí v koncentračních táborech.¹⁴⁵

5.1.1 Sterilizace rentgenem

Dopisem ze dne 28. března 1941 informoval Viktor Brack Himmlera o provedení pokusů se sterilizací a kastrací pomocí rentgenových paprsků. Z výsledné zprávy vyplynulo, že neplodnosti bylo dosaženo vysokými

¹⁴³ LIFTON, s. 181–193.

¹⁴⁴ SCHARSACH, s. 128–129.

¹⁴⁵ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 80–82.

dávkami ozáření, které se u mužů rovnalo hodnotě 500–600 a u žen 300–350 rentgenů. Těmto dávkám ovšem musely být oběti vystaveny minimálně po dobu 2–3 minut, jinak došlo pouze k oslabení funkce pohlavních žláz. Vedlejším projevem účinku ozáření bylo popálení genitálií a v některých případech i okolních tkání. Sám Brack navrhl nenápadné provedení tohoto zákroku – lidé by byli intenzivně ozařováni při vyplňování dotazníků na úřadech. Zároveň dodal, že s jednou aparaturou by bylo možné vykastrovat 150–200 osob denně a pokud by jich měl k dispozici 20, tak až 3000–4000 lidí.¹⁴⁶ Z Brackova dopisu vyplývá, že pokusy tohoto zařízení byly provedeny před březnem 1941, ale žádné další dokumenty se o nich nedochovaly a ani Brack nebyl k této otázce v Norimberku vyslechnut. Jako jeden z předních organizátorů programu eutanazie zřejmě tyto pokusy provedl v některém z ústavů pro eutanazii na duševně nemocných lidech.¹⁴⁷

Po napadení Sovětského svazu Německem 22. června 1941 nastalo v koncentračních táborech období masového vyvražďování a sterilizace byla upozaděna. Situace se ale změnila s nedostatkem pracovních sil pro zbrojní výrobu.¹⁴⁸ V dopise ze dne 23. března 1942 napsal Brack Himmlerovi: *„Při asi 10 milionech evropských židů jsou podle mého pocitu přinejmenším 2 až 3 miliony mužů a žen velmi dobře schopny práce. Beru-li v úvahu mimořádné potíže, které nám činí problém pracovní síly, pak zastávám stanovisko, že je každopádně nutno je zapojit a zachovat. Půjde to pochopitelně pouze za předpokladu, že budou neplodní. Sterilizace, jak se normálně provádí u dědičně nemocných, nepřichází v tomto případě v úvahu, neboť je časově příliš náročná a příliš drahá. Kastrace rentgenem je však nejen relativně levná, ale dá se provést u tisíců osob ve velmi krátkém čase.“*¹⁴⁹

Himmler na jeho dopis zareagoval kladně a 11. srpna 1942 zaslal Brackovi odpověď, v níž požadoval, aby na věznicích koncentračních

¹⁴⁶ ASLANOV, Anatolij, ŠIŠINOVÁ, Julie, *Medicína na scestí*, Praha 1981, s. 49–50.

¹⁴⁷ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 85.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 85.

¹⁴⁹ SCHARSACH, s. 175.

táborů byly uskutečněny další experimenty, které by ověřily účinnost sterilizace pomocí rentgenových paprsků.¹⁵⁰ Na základě následné dohody mezi Himmlerem a Brackem byl zvolen pro výzkumnou práci v koncentračním táboře Osvětim profesor Horst Schumann, který byl dříve ředitelem ústavu pro eutanazii v Grafenecku.¹⁵¹

Schumannova vědecká kvalifikace byla zcela nedostačující a jeho kolegové zjišťovali v jeho postupech absolutní neznalost gynekologické anatomie. Jeho výzkum započal 2. listopadu 1942 a z bloku 30, který sloužil jako ženská nemocnice, vybudoval rentgenologické pracoviště. Pro pokusy si vybíral zdravé muže a ženy ve věku 17–25 let. Pokus začal tím, že vězni stáli ve frontě v čekárně a po jednom vstupovali do vyšetřovacího boxu.¹⁵² V boxu se pokusné osoby postavily mezi dvě kuželovité lampy rentgenového přístroje a musely podstoupit několikaminutové ozařování.¹⁵³ Pacienti utrpěli těžké popáleniny, objevovaly se těžké záněty pobřišnice, hnisání, vysoké horečky a zvracení. Po zákrocích byly ženám odstraňovány vaječníky a mužům varlata. Tyto odebrané vzorky byly zasílány do laboratoře k vyšetření, zda rentgenové záření zničilo tkáň. Kolik pacientů Schumannovu léčbu nepřežilo, z neúplně dochovaných záznamů o osvětimských experimentech nevyčteme. Odhady vycházejí z toho, že své pokusy s ozařováním provedl na více než 1000 mužů i žen.¹⁵⁴

Závěrečnou zprávu sepsal Schumann v roce 1944 a v ní nedoporučil rentgen jako prostředek ke sterilizaci mužů, protože tuto metodu považoval za příliš nákladnou a nespolehlivou. Naopak prosazoval normální chirurgickou kastraci, která je podle něho spolehlivá a nevyžaduje u jednoho muže více času než 6–7 minut.¹⁵⁵

¹⁵⁰ SPITZOVÁ, s. 235–236.

¹⁵¹ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 87.

¹⁵² SCHARSACH, s. 175.

¹⁵³ KRAUS, Ota, KULKA, Erich, *Továrna na smrti, Dokument o Osvětimi*, Praha 1959, s. 113.

¹⁵⁴ SCHARSACH, s. 175–176.

¹⁵⁵ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 87.

Přestože byl Schumann v Norimberku označen za válečného zločince, po válce žil skrytě v Německu. K jeho odhalení vedla až jím podaná žádost o zbrojní pas na loveckou pušku, ale přesto se mu podařilo uprchnout. Schumann začal cestovat a nakonec se usadil v súdánském Chartúmu, kde se stal ředitelem nemocnice. V roce 1962 byl odhalen a uprchl do Ghany, která ho nakonec v listopadu 1966 předala Spolkové republice Německo, kde strávil několik let ve vazbě, než proti němu byl otevřen proces roku 1970. Schumann byl usvědčen z přímého medicínského zabíjení, ale pro srdeční slabost a celkové chatrné zdraví byl v roce 1972 propuštěn na svobodu. Zemřel ve Frankfurtu roku 1983.¹⁵⁶

Mezi nacistickými lékaři byl souzen v Norimberku i Viktor Brack jako administrativní činitel spolu s Rudolfem Brandtem a Wolframem Sieversem. Všichni tři byli odsouzeni k trestu smrti oběšením a rozsudek byl vykonán 2. června 1948.¹⁵⁷

5.1.2 Claubergův blok č. 10

Profesor Carl Clauberg patřil k elitě nacistických lékařů a spolu s chemiky firmy Schering zkoumal působení ženských pohlavních hormonů. Během své práce vyvinul tzv. Claubergův test na určování ženského hormonu gestagenu, který podporuje udržení těhotenství. Zároveň vytvořil hormonální preparáty progynon a proluton, díky nimž mohly neplodné ženy otěhotnět.¹⁵⁸ Za své zásluhy byl 2. února 1940 jmenován šéflékařem gynekologického oddělení nemocnice v Königshütte.¹⁵⁹

Dne 22. března 1940 se uskutečnilo setkání Himmlera a Clauberga.¹⁶⁰ V průběhu jejich rozhovoru se zrodil nápad – umělé způsobení neplodnosti neárijských žen.¹⁶¹ Otázka Claubergových pokusů

¹⁵⁶ LIFTON, s. 332–333.

¹⁵⁷ SPITZOVÁ, s. 301–302.

¹⁵⁸ SCHARSACH, s. 176.

¹⁵⁹ TRUCK, Betty, *Lékaři hanby, Pravda o lidských morčatech v Osvětimi*, Praha 1983, s. 92–93.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 93.

¹⁶¹ SCHARSACH, s. 177.

se také projednala na poradě 7. července 1942, které se zúčastnili Himmler, Clauberg, Grawitz a inspektor koncentračních táborů Richard Glücks. Podle dohody měl Clauberg vykonávat pokusy na lidech i na zvířatech. Jeho metoda spočívala v tom, že při hromadných gynekologických prohlídkách měl vstříkovat ženám do dělohy kapalinu způsobující destrukci pohlavního ústrojí.¹⁶²

Himmler vybral Claubergovi pro pokusy koncentrační tábor Ravensbrück, ale tuto nabídku Clauberg odmítl, protože nechtěl odejít z kliniky v Königshütte, která měla blíže k Osvětimi.¹⁶³ Himmler jeho přání vyhověl a dal mu v Osvětimi zařídit speciální blok č. 10, který byl vybaven pokusnými laboratořemi, rentgenem a temnou komorou.¹⁶⁴ Ke sterilizaci žen používal různé preparáty a drogy, které byly vyrobeny farmaceutickými a chemickými továrnami koncernu I. G. Farben.¹⁶⁵ Zjištění neprůchodnosti vejcovodů se provádělo dvěma způsoby. Prvním byla aplikace kontrastního prostředku, který pomocí rentgenu ověřil neprůchodnost vejcovodů. Druhou variantou bylo umělé oplodnění či pohlavní styk s muži.¹⁶⁶

Od počátku experimentu měl Clauberg zjistit pro Himmlera, kolik času by bylo zapotřebí ke sterilizaci 1000 židovek. Hledání odpovědi na tuto otázku mu zabralo téměř rok.¹⁶⁷ Ve zprávě ze 7. června 1943 informoval Clauberg Himmlera o tom, že metoda sterilizace, kterou může uplatnit každý lékař při gynekologické prohlídce a která nahradí stávající chirurgické zákroky, je hotova. Zároveň jeden lékař s deseti muži pomocného personálu by byl schopen sterilizovat denně několik set až tisíc žen.¹⁶⁸

¹⁶² ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 88.

¹⁶³ KOCH, Peter-Ferdinand, *Pokusy na lidech, Smrtelné experimenty německých lékařů*, Vsetín 1997, s. 133.

¹⁶⁴ SCHARSACH, s. 176–177.

¹⁶⁵ KRAUS, KULKA, s. 114–119.

¹⁶⁶ SCHARSACH, s. 177.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 178.

¹⁶⁸ ZÁMEČNÍK, s. 89–90.

Clauberg pokračoval ve své práci v Osvětimi až do roku 1944. Když se Rusové přiblížili ke Königshütte, Clauberg uprchl do Ravensbrücku, kde i nadále pokračoval ve svém výzkumu.¹⁶⁹ Dne 8. června 1945 byl zajat Rudou armádou a v Sovětském svazu strávil tři roky ve vazbě, než stanul před soudem, který ho odsoudil k 25 letům odnětí svobody. Po Stalinově smrti a diplomatickém jednání byl v říjnu 1955 omilostněn a navrácen do Spolkové republiky Německa, kde byl v listopadu 1955 uvězněn. Nakonec byl dne 9. srpna 1957 nalezen ve své cele mrtvý.¹⁷⁰

5.2 Dr. Josef Mengele

Ironický úsměv a jemný, smrtonosný dotek mu vynesl přezdívku Anděl smrti. Během jedenadvaceti měsíců působení v Osvětimi se stal symbolem Hitlerova konečného řešení a vtělením obludnosti díky experimentům a rozsáhlé selekci, prostřednictvím nichž se stal hlavním zásobovatelem plynových komor.¹⁷¹

Josef Mengele se narodil 16. března 1911 v Günzburgu do katolické rodiny.¹⁷² Na střední škole se zajímal o přírodní vědy, nejvíce ho fascinovala antropologie. Když v dubnu 1930 složil úspěšně maturitní zkoušku, rozhodl se dále pokračovat ve svém vzdělání. Za obor si zvolil medicínu s důrazem na antropologii a lidskou genetiku na univerzitě v Mnichově.¹⁷³ Setkal se zde se sociálními darwinisty a eugeniky. Podobně jako řadu dalších studentů, i jeho nadchla myšlenka, že jen nejlepší lidé mají právo mít děti, zatímco lidé s pochybným genetickým vybavením mají zůstat bezdětní.¹⁷⁴

V roce 1935 mu byl na základě disertační práce s názvem *Rasový morfologický výzkum sekce dolní čelisti u čtyř rasových skupin* udělen titul doktora filozofie. Následně v létě 1936 složil v Mnichově lékařské státní

¹⁶⁹ SCHARSACH, s. 178.

¹⁷⁰ LIFTON, s. 325–326.

¹⁷¹ POSNER, Gerald L., WARE, John, *Mengele, Anděl smrti, Úplný životní příběh*, Praha 2007, s. 19–24.

¹⁷² LAGNADO, Lucette Matalon, DEKEL, Sheila Cohn, *Children of the Flames, Dr. Josef Mengele and the Untold Story of the Twins of Auschwitz*, New York 1991, s. 32–34.

¹⁷³ POSNER, WARE, s. 28–29.

¹⁷⁴ SCHARSACH, s. 183.

zkoušky a nastoupil na univerzitní lékařskou kliniku v Lipsku, ze které po doporučení profesora Mollinsona přešel v lednu 1937 do Ústavu pro dědičnost, biologii a rasovou čistotu při univerzitě ve Frankfurtu, kde se stal výzkumným asistentem profesora Otmara von Verschuera, jednoho z předních evropských genetiků,¹⁷⁵ který působil jako ředitel berlínského Ústavu císaře Viléma pro antropologii, nauku o lidské dědičnosti a eugeniku.¹⁷⁶ Ve vědecké práci napodoboval Mengele Verschuera, který se zabýval výzkumem dvojčat. Od něho převzal Mengele ideu, že klíč tajemství genetiky je ukryt ve dvojčatech.¹⁷⁷

V květnu 1938 byl Mengele přijat do SS a v červenci mu byl udělen frankfurtskou univerzitou doktorát medicíny, kterým získal oprávnění působit jako praktický lékař. Na podzim začal se základním výcvikem ve Wehrmachtu, který mu měl přinést zapojení do boje na frontě. Po výcviku se vrátil do frankfurtského ústavu, kde pod vedením Verschuera pokračoval ve výzkumu až do června 1940, kdy vstoupil do armády. Nejprve pobýval jako důstojník zdravotnické služby v jednotce pravidelné armády v Kasselu, v srpnu se pak v hodnosti poručíka připojil k Waffen SS.¹⁷⁸ S bojovými podmínkami se seznámil jako lékař SS-divize Viking na frontě v Rusku, kde se naučil selekci v praxi. Při nedostatečném zdravotnickém vybavení se musel ve vteřině rozhodnout, kterému vojákovi pomůže a kterého nechá zemřít.¹⁷⁹

Po válečném zranění byl Mengele prohlášen za neschopného služby na frontě, dostal několik vyznamenání a byl povýšen do hodnosti kapitána.¹⁸⁰ Z fronty byl přeložen nazpět do Hlavního rasového a osidlovacího úřadu do Berlína na konci roku 1942, kde se setkal znovu s Verschuerem, který v době Mengeleho válečného působení povýšil na ředitele Ústavu císaře Viléma v Berlíně. Právě Verschuer dopomohl

¹⁷⁵ POSNER, WARE, s. 33–34.

¹⁷⁶ KEALEY, Terence, *A Black Student's Primer on the History of Eugenics*, in: *The Journal of Blacks in Higher Education*, No. 34 (Winter, 2001–2002), s. 115.

¹⁷⁷ SCHARSACH, s. 184.

¹⁷⁸ POSNER, WARE, s. 36–39.

¹⁷⁹ SCHARSACH, s. 184.

¹⁸⁰ LIFTON, s. 393.

Mengelemu k místu lékaře v Osvětimi a finančně ho v jeho výzkumech podporoval.¹⁸¹

5.2.1 Mengeleho pokusy

Mengele přišel do osvětimského tábora 30. května 1943.¹⁸² Po jeho nástupu byl hlavním táborovým lékařem dr. Eduardem Wirthsem jmenován šéflékařem v ženském táboře v Březince. Mengele se zdatně odlišoval od ostatních doktorů ve své činnosti. Jako jeden z mála lékařů dříve sloužil na frontě a v táboře se hrdě pyšnil svými vyznamenáními. Dále na rozdíl od svých kolegů, kteří vykonávali jen to, co museli, se pouštěl neustále do nových projektů a úkolů.¹⁸³

Jedním z cílů jeho výzkumu bylo vypěstování nadřazené, k světovládě předurčené rasy árijských žen a mužů. Toho chtěl dosáhnout tím, že by každá německá matka rodila pokud možno vícečetné potomstvo.¹⁸⁴ V zájmu této vize se snažil vytvořit v Osvětimi podmínky, které by nesnižovaly vypovídací hodnotu jeho práce. Kromě svého bloku ve vyhlazovacím táboře Březinka měl Mengele vlastní ošetřovny v mužském, v ženském a v cikánském táboře, ve kterých jeho pokusné osoby dostávaly lepší stravu než ostatní vězni, nebyly ostříhány dohola, děti směly chodit ve vlastních šatech a žádný ze strážníků se je neodvážil udeřit.¹⁸⁵

Jeho největší zájem se soustřeďoval na výzkum dvojčat. Selekcí výzkumného materiálu popsal Miklós Nyiszli, který prováděl pitvy pro Mengeloho: *„Už při příjezdu transportů obchází lidi seřazené před vagony voják SS a ptá se po dvojčatech a trpaslících. Matky doufají v dobré zacházení a vydávají děti bez přemýšlení. Dospělá dvojčata ovšem vědí, že jsou pro vědu zajímavá. Na tom přece mohou jedině vydělat. Ochotně*

¹⁸¹ LIFTON, s. 184.

¹⁸² Tamtéž, s. 391.

¹⁸³ POSNER, WARE, s. 48.

¹⁸⁴ NYISZLI, Miklós, *Byl jsem Mengeleho asistentem*, Praha 2009, s. 48.

¹⁸⁵ SCHARSACH, s. 184–185.

*se tedy hlásí. A stejně uvažují i ti s trpasličím vzrůstem.*¹⁸⁶ Kromě dvojčat a trpaslíků ho také zajímali hrbáči, trojčata a různé anomálie, jako například Židé vypadající perfektně zcela jako árijci.¹⁸⁷ O druhu pokusů se ví jen velice málo, většina podkladů se ztratila. Práce navíc podléhala nevyššímu stupni utajení.¹⁸⁸ Ze tří tisíc dvojčat, která protrpěla experimenty, přežila necelá stovka.¹⁸⁹ Ta, která zachránil konec války, mohla podat alespoň svá svědectví.¹⁹⁰

Ke zdokonalení metody masové produkce vhodných lidí k zalidnění nových německých území a doplnění zdecimovaných řad armády hodlal Mengele určit, které vlastní vady jsou geneticky dědičné a které se získávají životním stylem a okolním prostředím. K tomu mu mělo přispět srovnávací studium dvojčat, kdy jedno z dětí z každého páru sloužilo vždy ke kontrole. První část jeho výzkumu spočívala v měření, kdy se porovnávaly vnější rysy dvojčat, po této části nastávaly experimenty, například různé chirurgické zákroky, testy bez anestetik, amputace, lumbální punkce, aplikace injekcí s tyfem, přišívání dvojčat k sobě či přinucení dvojčat k pohlavnímu styku za účelem zjištění, zdali se jim také narodí dvojčata. Poslední fáze testů se skládala z pitvy, kvůli které byla dvojčata úmyslně zabijena.¹⁹¹

Mezi zvláště kruté pokusy s dvojčaty patřily experimenty s očima, kdy se Mengele snažil zjistit, zda se dají vyšlechtit světlolasé a modrooké děti. Během pokusů se pokoušel ovlivnit barvu vlasů a hlavně očí, kdy vstříkoval různé látky a chemikálie do očí, což vedlo k zánětům, oslepnutí či ke smrti. U očí rovněž zkoumal heterochromii¹⁹² nebo se pokoušel transplantovat oční bulvy z jednoho dvojčete na druhé.¹⁹³

¹⁸⁶ NYISZLI, s. 46.

¹⁸⁷ LAGNADO, DEKEL, s. 35.

¹⁸⁸ SCHARSACH, s. 185.

¹⁸⁹ TILL, s. 82.

¹⁹⁰ SCHARSACH, s. 185.

¹⁹¹ POSNER, WARE, s. 59–63.

¹⁹² Odlišné zabarvení duhovky jedince.

¹⁹³ SCHARSACH, s. 186.

Kromě pokusů s dvojčaty se věnoval i jiným rozličným experimentům – prováděl elektrické experimenty s cílem vyzkoušet pacientovu odolnost, dělal krevní transfúze a odběry, podroboval vězně extrémnímu rentgenovému záření, vykonával transplantace kostní dřeně, operace pohlavních orgánů mužů s cílem je kastrovat či sterilizovat, nebo matkám zakrýval prsy, aby zjistil, jak dlouho dokáže kojenec žít bez potravy.¹⁹⁴

Mengele jako jeden z mála na podzim roku 1944 dospěl k závěru, že Osvětim bude osvobozena Rudou armádou a že Němci válku prohrají. Z tohoto důvodu se rozhodl v noci 17. ledna tábor opustit a od tohoto dne nepřestával být na útěku.¹⁹⁵ Po skončení války žil několik let v Německu, ale nakonec musel uprchnout do Jižní Ameriky – ukryval se v Argentině, Paraguaji a v Brazílii.¹⁹⁶ Zemřel 7. února 1979 v Betioze u São Paula, když při plavání dostal záchvat mrtvice.¹⁹⁷

¹⁹⁴ POSNER, WARE, s. 69–70.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 80–84.

¹⁹⁶ TRUCK, s. 130–133.

¹⁹⁷ POSNER, WARE, s. 349–350.

6 OSTATNÍ EXPERIMENTY

Kromě pokusů v koncentračních táborech Dachau, Ravensbrück a Osvětim probíhaly i jiné výzkumy v ostatních táborech. Zkoumání skvrnitého tyfu bylo uskutečněno ve dvou koncentračních táborech. Nejprve v Buchenwaldu, kde experimenty vedl dr. Erwin Ding-Schuler, a pak v Natzweileru, kde je vedl dr. Eugen Haagen. Pokusy byly zahájeny na počátku ledna 1942 a trvaly až do léta 1944.¹⁹⁸

V koncentračním táboře Natzweiler se kromě výzkumu tyfu experimentovalo ještě s bojovými plyny (především s yperitem a fosgenem), pokusy vedli dr. August Hirt a profesor Otto Bickenbach.¹⁹⁹ S plyny se rovněž pracovalo i v koncentračním táboře v Neuengamme. Experimenty s těmito látkami trvaly od listopadu 1942 do jara 1945.²⁰⁰

Kvůli problému žloutenky na ruské frontě byly experimenty s infekční žloutenkou zahájeny v koncentračním táboře Sachsenhausen pod vedením dr. Arnolda Dohmena a profesora Roberta Juliuse Kurta Guzeita. Experimenty probíhaly v roce 1944.²⁰¹ Dr. Haagen ovšem rovněž provedl sérii pokusů se žloutenkou v Natzweileru na přelomu let 1943–1944.²⁰²

K dalším nacistickým experimentům patřily například pokusy s jedy, homosexuály, fosforem a krevními konzervami v Buchenwaldu, žlutou zimnicí a očkovacími látkami proti neštovicím, choleře, skvrnivce, chřipce a dyfterii v Natzweileru či vytvoření sbírky židovských skeletů pro univerzitu ve Štrasburku.

¹⁹⁸ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 110–127.

¹⁹⁹ SCHARSACH, s. 154–155.

²⁰⁰ ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 137.

²⁰¹ SCHARSACH, s. 162–163.

²⁰² ZÁMEČNÍK, *Za hranicí lidskosti*, s. 129.

7 ZÁVĚŘ

Tato práce představuje vybrané experimenty v koncentračních táborech Dachau, Ravensbrück a Osvětim v průběhu druhé světové války v nacistické Třetí říši. Před vznikem rozsáhlých pokusných programů se již v průběhu 30. let vydala německá medicína na cestu, která v následujících letech umožnila lékařům provádět nehumánní experimenty bez vlastního souhlasu účastníků. Po převzetí moci nacisty a Hitlerem začal proces, jenž vedl k omezení svobod člověka. Nejprve byl vydán sterilizační zákon, který přinutil ke sterilizaci fyzicky i psychicky nemocné. Režim současně perzekvoval své politické odpůrce a etnické menšiny, především Židy, kteří byli postiženi vydáním Norimberských zákonů.

Posledním krokem před experimenty v táborech se stal program eutanazie neboli program přímého medicínského zabíjení, jenž dovoľoval lékařům na základě vlastních rozhodnutí vzít život lidským bytostem. Během eutanazie došlo k prvním experimentům, ke kterým byli použiti psychicky nemocní a děti z ústavů. Ačkoliv byla eutanazie Hitlerem zrušena roku 1941, program pokračoval nadále v utajení a přešel do fáze tzv. divoké eutanazie, která probíhala až do konce války. Pokusy se během války rozeběhly v mnoha koncentračních táborech, mezi něž patřil Buchenwald, Natzweiler, Neuengamme, Sachsenhausen, avšak v práci jsou blíže rozebírány pokusy, jež se uskutečnily v Dachau, Ravensbrücku a Osvětimi.

Jednotlivé pokusy v koncentračních táborech byly iniciovány z různých důvodů. Experimenty v koncentračním táboře Dachau vycházely především z potřeb Luftwaffe a Kriegsmarine. Týkaly se pokusů simulujících pobyt ve velkých výškách, kdy bylo požadováno zjistit možnosti přežití pilota v různých situacích, které ho mohly postihnout pilota během letu, dále experimentů s podchlazováním, jejichž cílem bylo zjistit, zda lze zachránit sestřelené piloty z ledových vod, a experimenty s pitím mořské vody. Pokusy s malárií naopak vzešly

z nutnosti ochránit vlastní řady vojáků Wehrmachtu, kteří pronikali do oblastí v Sovětském svazu s hojným výskytem komárů a s nimi všudypřítomným onemocněním malárií.

Začátek sulfonamidových experimentů v Ravensbrücku měl složitější pozadí, avšak byly uskutečněny ihned poté, co zemřel zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich po atentátu, který na něho spáchali výsadkáři Jozef Gabčík a Jan Kubiš. Cílem experimentu bylo ověření účinnosti sulfonamidů a rehabilitování dr. Gebhardta. Druhá důležitá výzkumná série v Ravensbrücku se zabývala transplantací kostí a svalů. V Osvětimi probíhal široký výzkum sterilizace, jehož cílem bylo najít rychlou a levnou metodu, která by se dala použít na široké masy lidí. Josef Mengele vykonával řadu experimentů, ale jeho hlavní zájem se soustředil na dvojčata různého věku, která považoval za klíč k veškerým tajemstvím genetiky.

K experimentům byli využíváni vězni z koncentračních táborů, ať se jednalo o muže, ženy či dokonce děti. Pokusní jedinci byli vybíráni buď přímo z daného tábora, nebo byli dováženi. Jinými slovy, k pokusům byli využiti Židé různých národností, Romové či váleční zajatci, například vojáci Rudé armády Sovětského svazu. Samotní lékaři pro pokusy upřednostňovali zdravější a silnější jedince a před některými výzkumnými řadami vězni dostávali lepší stravu, aby bylo možné výsledky experimentů aplikovat na „normální“ zdravé lidi.

Jednotliví doktoři se ke své pokusné činnosti dostali různými způsoby, někteří vlastním přičiněním, jiní byli přivzati k práci či jim to bylo nařízeno. Dr. Rascher sám inicioval experimenty simulující pobyt ve velkých výškách a následně byl přidělen dr. Rombergovi jako spolupracovník. Dr. Holzlöhner byl přizván do týmu Seenot na základě jeho předcházející výzkumné činnosti v oblasti podchlazování. Pro malarický výzkum byl Himmlerovi doporučen jeden z tehdejších největších odborníků na tuto nemoc – dr. Schilling, který se již po dlouhá léta snažil vyvinout účinnou protilátku a který ochotně přijal nabídku

vykonávat pokusy na lidech. Dr. Gebhardt se zapojil do pokusů se sulfonamidy, protože na nich závisela jeho rehabilitace. O transplantaci kostí se sám zajímal dr. Stumpfegger, ke kterému byli přiděleni dr. Fischer a dr. Oberheuserová. V oblasti sterilizace byli vybráni Himmlerem dr. Clauberg, který v tehdejší Německu patřil mezi největší odborníky v této oblasti, a dr. Schumann, u něhož ovšem jeho spolupracovníci viděli nedostatky v jeho gynekologickém vzdělání. Dr. Mengele využil neomezené možnosti koncentračního tábora k pokusům s dvojčaty.

Provedené experimenty v koncentračních táborech Dachau, Ravensbrück a Osvětim neměly téměř žádný vědecký přínos. Výjimkou se stal malarický výzkum dr. Schillinga, kterému se podařilo nalézt účinnou vakcínu proti této nemoci, ale pouze proti některým jejím kmenům. Během pokusů byli vězni podrobováni velkým mukám, někteří z nich během či na následky experimentů zemřeli. Pokud ale přežili, mnozí si odnesli doživotní následky, mezi něž patřili amputované končetiny, recidivy malárie, zohzděná těla, trvalá neplodnost.

Po skončení války začaly procesy, které měly naložit se zajatými nacistickými válečnými zločinci, mezi něž patřili i doktoři z koncentračních táborů. Jedním z procesů byl soud v koncentračním táboře Dachau, při kterém byl odsouzen k smrti dr. Schilling. Jeho táborový kolega dr. Rascher byl popraven na Himmlerův rozkaz před osvobozením tábora. Nejvýznamnějším procesem se stal Norimberský proces s lékaři, který soudil 20 nacistických lékařů a 3 představitele administrativy. V tomto procesu byli Viktor Brack, Rudolf Brandt a Wolfram Sievers odsouzeni k trestu smrti oběšením, dr. Beiglböck odsouzen k patnácti letům vězení a dr. Ruff a dr. Romberg osvobozeni. V Sovětském Rusku proběhl proces se zajatým dr. Claubergem, jenž byl odsouzen k 25 letům vězení. Mnoha nacistickým lékařům se podařilo uprchnout nebo skrytě žít v Německu. Mezi ně patřil dr. Schumann a dr. Josef Mengele, kteří za své zločiny nebyli nikdy potrestáni.

8 BIBLIOGRAFIE

8.1 Vydané prameny

BLÁHA, František, *Medicina na scestí*, Praha 1946.

MITSCHERLICH, Alexander, MIELKE, Fred, *Medizin ohne Menschlichkeit, Dokumente des Nürnberger Ärzteprozesses*, Frankfurt am Main 1997.

NYISZLI, Miklós, *Byl jsem Mengeleho asistentem*, Praha 2009.

SPITZOVÁ, Vivien, *Ďáblovi doktoři, Zpráva o hrůzných nacistických experimentech na lidech*, Praha 2009.

8.2 Literatura

ASLANOV, Anatolij, ŠIŠINOVÁ, Julie, *Medicína na scestí*, Praha 1981.

BASTIAN, Till, *Furchtbare Ärzte, Medizinische Verbrechen im Dritten Reich*, Mnichov 1996.

KOCH, Peter-Ferdinand, *Pokusy na lidech, Smrtelné experimenty německých lékařů*, Vsetín 1997.

KRAUS, Ota, KULKA, Erich, *Továrna na smrti, Dokument o Osvětimi*, Praha 1959.

LAGNADO, Lucette Matalon, DEKEL, Sheila Cohn, *Children of the Flames, Dr. Josef Mengele and the Untold Story of the Twins of Auschwitz*, 1991 New York.

LIFTON, Robert Jay, *Nacističtí lékaři, Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008.

PASTERNAK, Alfred, *Inhuman Research, Medical Experiments in German Concentration Camps*, Budapest 2006.

POSNER, Gerald L., WARE, John, *Mengele: Anděl smrti, Úplný životní příběh*, Praha 2007.

PROCTOR, Robert, *Rasová hygiena, Lékařství v době nacismu*, Praha 2009.

SCHARSACH, Hans-Henning, *Lékaři a nacismus*, Praha 2001.

TRUCK, Betty, *Lékaři hanby, Pravda o lidských morčatech v Osvětimi*, Praha 1983.

WEINDLING, Paul Julian, *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials, From Medical Warcrimes to Informed Consent*, Basingstoke 2006.

ZÁMEČNÍK, Stanislav, *To bylo Dachau*, Praha 2003.

ZÁMEČNÍK, Stanislav, *Za hranicí lidskosti, Lékařské experimenty a otrocká práce v nacistických koncentračních táborech*, Praha 2010.

8.3 Články

BERGER, Robert I., *Nazi Science: The Dachau Hypothermia Experiments*, in: *The New England Journal of Medicine*, Vol. 322, No. 20 (May, 1990), pp. 1435–1440.

KEALEY, Terence, *A Black Student's Primer on the History of Eugenics*, in: *The Journal of Blacks in Higher Education*, No. 34 (Winter, 2001–2002), pp. 114–115.

LIPPMAN, Matthew, *The Nazi Doctors Trial and the International Prohibition on Medical Involvement in Torture*, in: *Loy. L. A. Int'l & Comp. L. J.*, Vol. 15, No. 395 (1993), pp. 395–441.

TIEFENBRUN, Jonathan, *Doctors and War Crimes: Understanding Genocide*, in: *3 Hofstra L. & Pol'y Symp.*, Vol. 3, No. 125 (1999), pp. 125–136.

TURNBULL, David, *The Push for a Malaria Vaccine*, in: *Social Studies of Science*, Vol. 19, No. 2 (May, 1989), pp. 283–300.

9 RESUMÉ

Tato bakalářská práce je věnována pokusům v koncentračních táborech za druhé světové války. Cílem této studie byla snaha podat komplexní pohled na experimenty, které byly vykonávány na lidech v koncentračních táborech. To zahrnovalo vysvětlení hlavních příčin a důvodů, které vedly k jejich uskutečnění, a dále nastínění jejich vlastního průběhu a výsledků, jež přinesly. V práci byla zaměřena pozornost pouze na tři koncentrační tábory, ve kterých probíhala většina experimentů, přestože se experimentovalo i na mnohých jiných místech. Konkrétně se jednalo o koncentrační tábory Dachau a Ravensbrück, které byly vybudovány na území Německa, a koncentrační tábor Osvětim ležící v Polsku. V souvislosti s experimenty se pozornost rovněž soustředila na hlavní protagonisty těchto zločinů, kterými byli například doktoři Josef Mengele, Carl Clauberg či Horst Schumann, především ve smyslu, jaký byl jejich osud ke konci či po skončení války.

This bachelor thesis deals with experiments in concentration camps during the World War II. The aim of this study was an effort to give a complex perspective on the experiments, which were conducted on prisoners in the concentration camps. It includes an explanation of the main causes and reasons, which led to its realization, and also description of its progress and results they brought. This bachelor thesis concentrates only on three concentration camps, in which the most of experiments were conducted, although these experiments were also made at many other places. Specifically it is referring to the concentration camps Dachau and Ravensbrück, which were built up in Germany and the Oswiecim concentration camp located in Poland. In connection with these experiments the attention was focused on main protagonists of these crimes, who were for example doctors Josef Mengele, Carl Clauberg or Horst Schumann, firstly in sense of their destinies in the end or after the World War II.